

Handelshögskolan
Karlstad Business School

Elin Nordh

En straffmätning i förändring och riskerna därtill

Analys av rättens bedömningar i de första kronvittnesdomarna

A changing procedural law and the risks therewith

Analysis of the courts' rulings in the first crown witness verdicts

Examensarbete 30 hp
Juristprogrammet

Termin: HT 22, Termin 9

Handledare: Universitetslektor Hans Eklund

Handelshögskolan
vid Karlstads universitet 651 88 Karlstad
Tele: 054 700 10 00
E-mail: handels@kau.se kau.se/hhk

Förord

Jag vill tacka min handledare Hans Eklund för hans värdefulla råd och vitsiga mötestillfällen. Uppsatsen hade inte varit densamma utan Hans Eklunds expertis.

Jag vill även rikta ett tack till Jönköpings tingsrätt och lagman Karin Nacke för den otroligt lärorika praktik jag hade under våren som vidgade min kunskap inom processrätten och domstolens roll i samhället.

Jag vill tacka min tvillingbror, bästa vän och nytexaminerade civilekonomen Patrik som trots i en hektisk högsäsong på jobbet har tagit sin tid att korrekturläsa denna uppsats. Jag vill i detta hänseende slutligen rikta ett stort tack till alla fina människor i mitt liv som gjort dessa fyra och ett halvt studieår ovärderliga. Min fina karlstadfamilj. Jag ser fram emot att tackla arbetslivet och alla livets framgångar respektive motgångar med Er.

Elin Nordh

Karlstad den 28 december 2022

Sammanfattning

Det dödliga skjutvapenvåldet har mer än fördubblats de senaste tio åren vilket är ett resultat av den ökade gängkriminaliteten i det svenska samhället. Antalet ouppklarade brott kopplade till organiserad brottslighet har stigit. Den organiserade brottsligheten genomsyras av skrämsekäpital och lojalitet. Skrämsekäpitalet skapas genom gängets våldskäpital och kännetecknar organisationens makt gentemot både samhället och rivaliserande gäng. Lojalitet är djupt kopplat inom de organiserade gängen och tillsammans med ett högt skrämsekäpital har således en väletablerad tystnadskultur spridit sig både inom och bortom den organiserade brottsligheten. Denna oroväckande utveckling är en av många anledningar till att ett kronvitnesssystem ansetts lämpligt och införts i syfte att stärka rättsprocessen och öka lagföringen.

Kronvitnessbestämmelsen regleras i 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken. Bestämmelsens första stycke reglerar den strafflindring som blir aktuell vid medverkan i utredning av *egen* brottslighet vilket anknyter till 29 kap. 5 § första stycket femte punkten brottsbalken om att frivilligt ange sig. Andra stycket i 29 kap. 5 a § brottsbalken aktualiserar strafflindring vid medverkan i utredningen av någon annans brottslighet. Det tredje stycket avser rättens möjlighet att vid tillämpningen av första eller andra stycket i 29 kap. 5 a § brottsbalken döma till ett lägre straff än föreskrivet, om det föreligger särskilda skäl. För att det ska vara fråga om strafflindring vid medverkan av egen eller annans brottslighet ska uppgifterna vara av "väsentlig betydelse" för utredningen. Med väsentlig betydelse avses uppgifter vilka påskyndar eller underlättar utredningen väsentligt. Uppgifterna som lämnas behöver dock inte resultera i ett konkret åtal eller lagföring för att det ska vara fråga om strafflindring.

Påföljdsbestämning styrs av de viktiga principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsägbarhet. Inom påföljdsbestämningen utreds straffmätningen utifrån brottets allvarlighet och den enskilde personen i enlighet med 29 kap. brottsbalken. Inom straffmätningen utreds de hänsynstaganden som kan bli aktuella i såväl skärpande som lindrande riktning vid påföljden. För att en stärkt rättsprocess och en ökad lagföring ska uppnås på ett rättssäkert sätt är det av största vikt att domstolen bedömer strafflindringens förutsättningar och värderar de bevis som ligger till grund för bedömningen. Åklagaren ska lämna ett påföljdsförslag i stämningsansökan enligt 45 kap. 4 § rättegångsbalken. Detta förslag är inte bindande för rätten utan bidrar till vägledning hur uppgifterna har påverkat utredningen. Det kan även främja förutsägbarheten att åklagaren lämnat ett sådant påföljdsförslag då den tilltalade får en bättre uppfattning vad denne riskerar med anledning av åtalet. Även om det således är åklagaren som lämnar påföljdsförslag är det rätten som avgör huruvida en individ ska erhålla strafflindring. Detta förfarande säkerställer att prövningen sker rättssäkert och enhetligt i ljuset av rättsprocessens grundläggande principer.

Den rättsdogmatiska metoden tillämpas genomgående för att uppnå uppsatsens syfte att utreda nuvarande praxis. Genom den rättsdogmatiska metoden tolkas de nya lagbestämmelserna och förarbetena kopplade till kronvitnesssystemet. Utifrån denna tolkning

identifieras och analyseras aktuell problematik i nuvarande underrättspraxis. Uppsatsen avser även att bidra med förslag på förändringar av rättsläget med utgångspunkt i gällande rätt.

Det kan konstateras att det svenska kronvitnesssystemet skiljer sig åt från övriga nordiska länder. Nordisk rättspraxis introduceras i uppsatsen för att illustrera hur en väletablerad rättspraxis på området kan se ut. Det danska och norska kronvitnesssystemet har införts som ett led att förtydliga eller samla den praxis som etablerats gällande strafflindring vid medverkan av annans brottslighet. Svensk praxis har sedan länge avvisat strafflindring med anledning av medverkan i utredning av annans brottslighet. Att systemet således har införts på detta sätt, utan någon grund i svensk rättspraxis, aktualiserar ett flertal rättsliga risker. Då bestämmelsen i den svenska ordningen är ny är det av största vikt att domstolens bedömningar tar hänsyn till uppgifternas unika bedömning för att etablera en rättssäker rättspraxis. En sådan försiktighet och medvetenhet är även viktigt för att bevara syftet med kronvitnesssystemet att stärka rättsordningen.

Abstract

Deadly gun violence has more than doubled in the last ten years which is a result of increased gang crime in Swedish society. The number of unsolved crimes linked to organized crime has risen. Organized crime is permeated by capital of intimidation and loyalty. Intimidation capital is created through the gang's capital of violence and characterizes the organization's power to both society but also rival gangs. Loyalty runs deep within these organized gangs and together with a high intimidation capital, a well-established culture of silence has thus established itself within organized gangs. This worrying development is one of the many reasons why a Crown witness system was deemed appropriate and thus introduced in the Swedish legal system. The purpose of the introduction of the Crown witness system is to strengthen the legal process and increase prosecution.

The Crown witness paragraph is regulated in ch. 29. Section 5a, second section in the Criminal Code. The first paragraph of the provision regulates the mitigation of punishment that becomes relevant when participating in an investigation of one's own criminality, which is based on ch. 29. Section 5, first section, fifth point in the Criminal Code on voluntarily declaring oneself. The second section in ch. 29 Section 5 a in the Criminal Code actualizes the mitigation of punishment in case of complicity in someone else's criminality. The third section refers to the court's ability to apply the first or second section of ch. 29. Section 5 a in the Criminal Code to sentence the defendant to a lower penalty than prescribed, if there are special reasons. In order for there to be a question of sentence reduction in the event of complicity in one's own or another's criminality, the information must be of "substantial importance" for the investigation. Material significance refers to information which significantly accelerates or facilitates the investigation. However, the information provided does not have to result in a concrete indictment or prosecution for it to be a question of penalty relief.

Sentencing is permeated by the important principles of proportionality, equivalence and predictability. Within the determination of the penalty, the sentencing is investigated in accordance with ch. 29 in the Criminal code based on the seriousness of the crime and the individual. Within the sentencing, the considerations that may be relevant in the case of both aggravating and mitigating the direction of the penalty are investigated. In order for a strengthened legal process and increased prosecution to be achieved in a legally secure manner, it is of the utmost importance that the court makes an assessment of the sentence mitigation issue and evaluates the evidence on which the assessment is based. The prosecutor must submit a penalty proposal to the court in accordance with ch. 45. Section 4 of the Code of Judicial Procedure. This proposal is not binding on the court but contributes to guidance on how the information has affected the investigation. It can also promote predictability that the prosecutor has submitted such a penalty proposal, as the defendant gets a better idea of what he risks due to the prosecution. Even if it is thus the prosecutor who submits a penalty proposal, it is the court that decides whether an individual should receive a reduced sentence.

This procedure ensures that the examination takes place in a legally secure and uniform manner in accordance with the basic principles of the legal process.

The Swedish legal dogmatic method is applied throughout the essay in order to reach the goal of the essay's purpose of investigating current practice. The legal dogmatic method is used to interpret the new legal provisions and preparatory work linked to the Crown witness system. Through this interpretation, current problems in current lower court practice are identified and analyzed, and the essay intends to contribute with proposals for changes to the legal situation based on current law.

In summary, it can be stated that the Swedish crown witness system differs from other Nordic countries. Nordic jurisprudence is introduced in the essay to illustrate what a well-established jurisprudence in the area might look like. The Danish and Norwegian crown witness system has been introduced as part of clarifying or gathering the practice that has been established regarding the mitigation of punishment in case of complicity in another's crime. Swedish practice has long condemned mitigation of punishment due to participation in the investigation of another's criminality. The only practice that exists in the area stems from the Supreme Court's ruling where a man received a reduced sentence when, due to his participation, he ran a high risk of being exposed to reprisals. The fact that the system has thus been introduced in this way, without any basis in Swedish legal practice, actualizes a number of legal risks. As the provision in the Swedish system is new, it is thus of the utmost importance that the court's assessments take into account the data's unique procedure in order to establish a legally secure jurisprudence. Such caution and awareness is also important to preserve the purpose of the Crown witness system to strengthen the legal order.

Förkortningar

A, a.	Anfört arbete
Brottsbalken	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementsserien
EKMR	Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Ff.	Flera följande sidor
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Høyesteret	Högsta domstolen i Danmark alternativt Högsta domstolen i Norge
NOU	Norges offentliga utredningar
Rättegångsbalken	Rättegångsbalken (1942:740)
Regeringsformen	Regeringsformen (1974:152)
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
Straffeloven	Dansk strafflag alternativt norsk strafflag
SvjT	Svensk juristtidning
TR	Tingsrätten

Innehållsförteckning	
Förord	
Sammanfattning	
Abstract	
Förkortningar	
1 Inledning	1
1.1 Ämne och problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	1
1.2.1 <i>Analys av rättens bedömningar</i>	1
1.2.2 <i>Frågeställningar</i>	2
1.3 Rättsdogmatiska metoden	2
1.3.1 <i>Allmänt om rättsdogmatisk metod</i>	2
1.3.2 <i>Kritisk rättsdogmatik</i>	3
1.3.3 <i>Komparativ rättsdogmatik</i>	4
1.4 Avgränsningar	4
1.5 Disposition	5
2 Sveriges brottskapital	6
2.1 Brottstatistik	6
2.2 Gängkriminalitet och skrämselkapital	6
2.3 Tystnadskultur och hot om repressalier	7
2.4 Sammanfattande kommentarer	9
3 Påföljdsbestämning och bevisvärdering i svensk rätt	10
3.1 Påföljdsbestämning	10
3.1.1 <i>Allmänt om påföljdsbestämning</i>	10
3.1.2 <i>Straffmätning</i>	10
3.1.3 <i>Påföljdsval</i>	11
3.2 Bevisprövning och bevisvärdering	11
3.3 Sammanfattande och analyserande kommentarer	13
4 Kronvitnessystemet	15
4.1 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring	15
4.1.1 <i>Inledning</i>	15
4.1.2 <i>Straffmätning och strafflindring</i>	15
4.1.3 <i>Bevisvärdering och rättssäkerhet</i>	16
4.2 Införandet i lag	17
4.2.1 <i>29 kap. 5 a § brottsbalken</i>	17
4.2.2 <i>Bedömningen enligt förarbetena</i>	19
4.3 Sammanfattande och analyserande kommentarer	20
5 Vissa nordiska kronvitnessystem	21
5.1 Kronvitnessystemet i Norden	21

5.2	Danmarks kronvitnessystem	21
5.2.1	<i>Något om förarbetena och danska straffeloven</i>	21
5.2.2	<i>Danska domar som har tillämpat kronvitnessystemet</i>	22
5.2.2.1	<i>Mål nr U.1998.1317H</i>	22
5.2.2.2	<i>Mål nr U.2011.2203H</i>	22
5.3	Norges kronvitnessystem	23
5.3.1	<i>Något om förarbetena och norska straffeloven</i>	23
5.3.2	<i>Norska domar som har tillämpat kronvitnessystemet</i>	24
5.3.2.1	<i>Mål nr Rt 1995 s. 242</i>	24
5.3.2.2	<i>Mål nr Rt. 2007 s. 1056</i>	24
5.3.2.3	<i>Mål nr Rt 2007 s. 1677</i>	24
5.3.2.4	<i>Mål nr Rt. 2012 s. 330</i>	24
5.4	Sammanfattande och analyserande kommentarer	25
6	Redogörelse för och analys av de svenska kronvittnesdomarna	26
6.1	Inledning	26
6.2	Kronvittnesmålet från år 2009	26
6.2.1	<i>Redogörelse för målet</i>	26
6.2.2	<i>Rättens bedömning i strafflindringsfrågan</i>	27
6.2.3	<i>Analys av rättens bedömning</i>	27
6.3	Kidnappningsmålet	29
6.3.1	<i>Redogörelse för målet</i>	29
6.3.2	<i>Rättens bedömning i strafflindringsfrågan</i>	29
6.3.3	<i>Analys av rättens bedömning</i>	30
6.4	Narkotikamålet	32
6.4.1	<i>Redogörelse för målet</i>	32
6.4.2	<i>Rättens bedömning i strafflindringsfrågan</i>	32
6.4.3	<i>Analys av rättens bedömning</i>	33
6.5	Smugglingmålet	35
6.5.1	<i>Redogörelse för målet</i>	35
6.5.2	<i>Rättens bedömning i strafflindringsfrågan</i>	35
6.5.3	<i>Analys av rättens bedömning</i>	35
6.6	Narkotika- och dopningsmålet	36
6.6.1	<i>Redogörelse för målet</i>	36
6.6.2	<i>Rättens bedömning i strafflindringsfrågan</i>	36
6.6.3	<i>Analys av rättens bedömning</i>	37
6.7	Rånålet	39
6.7.1	<i>Redogörelse för målet</i>	39
6.7.2	<i>Rättens bedömning i strafflindringsfrågan</i>	39
6.7.3	<i>Analys av rättens bedömning</i>	40

7 Kronvitnessystemet och de första kronvittnesdomarna	42
7.1 Kronvittnesbestämmelsernas innebörd för det svenska rättssystemet	42
7.2 Riskerna med rättens bedömningar	43
7.2.1 <i>Strafflindringens omfattning</i>	43
7.2.2 <i>Uppgifternas väsentliga betydelse för utredningen</i>	46
7.2.3 <i>“Frivillighet”</i>	47
7.2.4 <i>Åklagarens påföljdsförslag</i>	47
7.3 Konklusion	49
7.4 Förslag på förbättringar i rättens bedömning	50
Källförteckning	53

1 Inledning

1.1 Ämne och problemformulering

Det råder en oroväckande tystnadskultur i dagens samhälle samtidigt som antalet brott kopplade till gängkriminalitet ökar. Brotten är ofta grova, hänsynslösa och organiserade av ett flertal gärningsmän. Den organiserade brottsligheten har under en längre tid kunnat växa och etablera sig i flera av de svenska socialt utsatta områdena. Antalet uppklarade brott relaterade till gängkriminalitet är lågt medan antalet skjutningar i Sverige kopplade till organiserad brottslighet stiger, med ett av Europas högsta antal skjutningar kopplade till gäng. I takt med att skräcken att vittna mot gängkriminella har ökat har antalet vittnesmål i gängrelaterade mål i sin tur minskat eller försvårats.¹

I ett syfte att bryta tystnaden och minska den organiserade brottsligheten har det införts en kronvittnesreform i det svenska rättssystemet. Reglerna infördes den 1 juli 2022 och innebär flera förändringar, både rättsligt och praktiskt, för flera av landets brottsbekämpande myndigheter och rättssamhället i stort. Bestämmelsen om strafflinndring vid medverkan av annans brottslighet regleras i 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken och innebär att en tilltalad som medverkar i utredningen av någon annans begångna brottslighet och således främjar en utredning och ett samarbete kan erhålla strafflinndring. Sedan kronvittnesbestämmelsens införande har det inkommit flera domar för vilka rätten tillämpat strafflinndring enligt den nya bestämmelsen. Med anledning av detta uppstår det rimligtvis frågor kring i vilka fall och hur rätten har tillämpat de nya bestämmelserna samt hur förarbetena tolkas av rätten.

I denna uppsats analyseras dessa domar utifrån ett kritiskt och ett komparativt rättsdogmatiskt perspektiv för att undersöka huruvida dessa domar är i enlighet med kronvittnessystemets förarbeten och syfte. Det är min uppfattning att domarna skiljer sig åt i vissa delar. Det är således av vikt att analysera hur dessa domstolar har bedömt utifrån förarbetena för att komma fram till hur ett kronvittnessystem kan komma att utvecklas i svensk rätt och hur domstolarna ska pröva dessa mål för att säkerställa att rättssäkerheten inte äventyras i processen. Att således analysera detta institut i ett tidigt skede kan därmed bidra med insikt och en illustration huruvida systemet kan fungera i den svenska rättsordningen och vilka rättsliga risker bedömningarna kan komma att aktualisera.

1.2 Syfte och frågeställningar

1.2.1 *Analys av rättens bedömningar*

Sedan 29 kap. 5 a § brottsbalken infördes finns det ett antal domar där rätten har tillämpat bestämmelsen. Domarna är en första produkt av ett långt arbete kring att införa ett kronvittnesinstitut. Domarna som analyseras är tingsrätts- och hovrättsdomar då Högsta domstolen inte ännu har avgjort ett kronvittnesmål vilket innebär att det saknas

¹ Ang. detta stycke se Hradilova Selin, K., *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder: en jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*, Brottsförebyggande rådet, Brå 2021:8, Stockholm, 2021, s. 65 ff.

prejudicerande praxis på området. Domarna kan däremot bidra till en viktig illustration och en insikt i hur domstolarna tolkar bestämmelsens förarbeten utan någon vägledning i praxis.

Syftet med uppsatsen är att analysera vad de nya kronvittnesbestämmelserna innebär och hur rätten har tillämpat dessa bestämmelser. Uppsatsen syftar även till att analysera huruvida tillämpningen överensstämmer med förarbetena och vilka rättsliga risker det finns med rättens nuvarande bedömningar. Uppsatsen fokuserar främst på 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken. Bedömningarna analyseras komparativt i viss omfattning utifrån dansk och norsk rättspraxis på området endast för att belysa de nordiska ländernas välutformade rättspraxis i relation till de svenska domarna. Även de svenska kronvittnesdomarna jämförs genom en kritisk och komparativ analys.

1.2.2 Frågeställningar

Följande frågeställningar besvaras i uppsatsen.

- Vad innebär de nya bestämmelserna om kronvittnen?
- Är domarna i enlighet med kronvittnesinstitutets syfte och förarbeten?
- Vad finns det för rättsliga risker i domstolarnas bedömningar?

1.3 Rättsdogmatiska metoden

1.3.1 Allmänt om rättsdogmatisk metod

I denna uppsats tillämpas den rättsdogmatiska metoden genomgående i uppsatsen. Rättsdogmatiken har som mål att säkerställa den materiella rättssäkerheten genom att tolka gällande rätt på ett så acceptabelt sätt som är möjligt. Rättsdogmatiken är inte en strikt underkastelse till gällande rätts ordalydelse. Värden av formell rättssäkerhetskaraktär, det vill säga moral, vägs samman med materiella rättssäkerhetsvärden, däribland lagstiftning och annan gällande rätt. Rättsdogmatiken är beroende av den filosofiska koherensteorin för att motivera sammanvägningen av gällande rätt, etiska instinkter, moralteorier och juridikens allmänna teorier och uppfattningar. Bland dessa nivåer står gällande rätt i särställning till övriga nivåer men är inte tillräcklig på egen hand utan övriga nivåer för att tolka lagen eller de juridiska rättskällorna i övrigt. I andra hand är juridikens allmänna källor av mer stabil karaktär än övriga två nivåer. Koherens kan ses som den vetenskapliga aktören i rättsdogmatiken vilken är förenad med rättviseteorin om avvägningen bland flera intressen.²

Metoden har inte undgått kritik från flera vetenskapsmän vilka anser att den deskriptivnormativa rättsdogmatiken är en inkorrekt definition av vetenskapen.³ Metoden har även kritiserats med anledning av dess endimensionella karaktär då metoden enbart används för att klargöra gällande rätt genom normer utan att beakta hur gällande rätt sedan kommer att användas i praktiken bland rätten och berörda myndigheter.

² Ang. detta stycke se Peczenik, A., *Juridikens allmänna läror*, SvJT 2005 s. 267 ff.

³ A, a., s. 252.

Det är en vanlig uppfattning att metoden enbart används för att tolka vad som är gällande rätt utifrån rättskällor av auktoritet.⁴ En sådan snäv tillämpning av metoden bestrids sedan länge av flera rättsvetenskapare inom rättsvetenskapens metodlära.⁵ Kritiken bestrider även jag då det inom den rättsdogmatiska metoden finns flera infallsvinklar och tillämpningssätt. Inom metoden finns exempelvis, vilket också blir relevant för denna uppsats, en mer kritisk analys av gällande rätt. Denna metod benämns som den kritiska rättsdogmatiken vilken avser att analysera i första hand nackdelar i aktuell rätt.⁶ Denna metod möjliggör även för de legerade resonemang, det vill säga resonemang för hur gällande bör vara. Av relevans för den rättsdogmatiska metoden finns även den komparativa metoden vilken används för att studera och jämföra flera rättsfall.⁷ Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan rättsdogmatiken således utreda problematik i gällande rätt och bidra med förslag på förändringar av rättsläget. Inte minst med hjälp av Peczeniks koherensteori vilken har redogjort för ovan och Hjertstedts måttstockmetod vilket redogörs för i nästkommande avsnitt.

1.3.2 Kritisk rättsdogmatik

Den kritiska rättsdogmatiken syftar till att kritiskt analysera rättsordningen och de brister och tillgångar med gällande rätt som aktualiseras. Metoden är viktig inte minst för att kritiskt granska lagstiftning och rättspraxis vilket i de flesta fall är nödvändigt för en välutvecklad rätt. Hjertstedt menar att det är av betydelse att inkludera en så kallad måttstock för att identifiera utgångspunkten i analysen. Den kritiska rättsdogmatiska metoden kan således användas för att utreda den problematik som finns med gällande rätt förutsatt att det ställs upp en form av måttstock eller definition av vad som är problematiskt.⁸

Den kritiska rättsdogmatiska metoden används i uppsatsens sjätte och sjunde kapitel för att kritiskt analysera kronvittnesdomarna och identifiera brister i rättens bedömningar utifrån gällande rätt, däribland lagstiftningen och förarbetena. I detta sammanhang bör således problematiken mätas med fördel utifrån ändamålet med de förarbeten som ligger till grund för kronvittnessystemets införande. Genom att identifiera ändamålet som en måttstock kan problematiken med gällande rätt identifieras för att klarlägga vad som är en korrekt lagstiftning och tillämpning av gällande rätt.

⁴ Hjertstedt, M., *Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt* i Ruth Mannelqvist, Staffan Ingmanson, Carin Ulander-Wänman (ed.), Festskrift till Örjan Edström (pp. 165-173). Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet, 2019, s. 166; Se även Hjertstedt, M., *Tillgången till handlingar för brottsutredare: En rättsvetenskaplig studie av beslag med husrannsakan, myndigheters utlämnandeskyldighet samt editions- och exhibitionsplikt*, Uppsala: Iustus, 2011. s. 46.

⁵ Agell, A., *Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen. Med en exkurs om rättsvetenskapen i Sverige*, SvJT, 2002:87, s. 245. Se även Se Hjertstedt, M., 2019, s. 167.

⁶ Kleineman, J., *Rättsdogmatisk metod*, i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur, 2018, s. 35–36.

⁷ Collier, D., *The Comparative Method* i Finifter, Ada W. (red.), Political Science: The State of the Discipline II. Washington D.C., The American Political Science Association, 1993, s. 105–119.

⁸ Ang. detta stycke se Hjertstedt, M., 2019, s. 167 ff.

1.3.3 Komparativ rättsdogmatik

Det är inte ovanligt att rättsvetenskapliga texter tar sikte på komparativa utredningar av olika rättsordningar.⁹ Inom den komparativa metoden finns ett jämförelseelement vilket möjliggör att analyser med denna metod kan ta sikte på liknelser mellan olika länder likväl flera rättsfall. Vid användningen av denna metod krävs flera förklaringar kring vilka och varför vissa länder och rättsfall har valts att jämföras, för- och nackdelar med valen samt eventuell metodproblematik som kan uppkomma.¹⁰

Med anledning av en avsaknad av ett kronvittnesinstitut i den svenska rättsordningen aktualiseras den komparativa metoden för att analysera och jämföra andra nordiska länder vars rättsordning är likartade.¹¹ Detta möjliggör en analyserande prognos av det svenska kronvittnesinstitutets eventuella framgångar och motgångar. Eftersom nordens länder har ett långt etablerat nordiskt samarbete och flera nordiska länder antingen har ett kronvittnesystem eller har inkorporerat delar av ett kronvittnesystem är införandet och de rättsliga konsekvenserna i dessa länder lämpligt att jämföra.¹² Viktigt att belysa är dock att det inte sker en strikt rättsdogmatisk komparativ analys i denna uppsats av de nordiska ländernas bedömningar i förhållande till de svenska rätternas bedömningar. Metoden används i denna del inom ramen för den illustration som analysen i detta avseende ämnar att återspegla.¹³

Den komparativa metoden används även för att jämföra de kronvittnesdomar som inkommit sedan den 1 juli 2022. Även här krävs således flera förklaringar kring vilka och varför vissa domar har valts att jämföras, för- och nackdelar med valen samt eventuell metodproblematik som kan uppkomma. Det är därmed av vikt att flera domar analyseras för att ge en så enhetlig analys av nuvarande kronvittnespraxis som möjligt. De flesta domar som inkommit mellan juli 2022 och november 2022 redogörs för och analyseras i uppsatsen. Det har dock skett ett urval då vissa domar exempelvis liknar varandra och således inte bidrar med något ytterligare till uppsatsen och analysen. Fördelen med detta är att de domar vars innehåll är ett viktigt bidrag till uppsatsen kan analyseras djupare än om alla kronvittnesdomar skulle redogöras i uppsatsen.

1.4 Avgränsningar

Kronvittnesbestämmelsen i 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken infördes den 1 juli 2022. Uppsatsen är skriven under perioden 28 augusti 2022 till och med 28 december 2023. Mellan denna period har ett flertal kronvittnesmål dömts ut. Även om det inte kommer dröja länge förrän det finns ett avgörande från Högsta domstolen har det under uppsatsskrivandets gång inte inkommit ett sådant avgörande.¹⁴ Alla kronvittnesdomar som har dömts ut analyseras inte i denna uppsats. Anledningen till detta är att det är ett flertal domar som har inkommit och ett

⁹ Collier, D., 1993, s. 105–119.

¹⁰ Zweigert, K., & Kötz, H., *Introduction to Comparative Law*, 3:e uppl. Oxford: Clarendon, 1998, s. 32–47.

¹¹ *Helsingforsavtalet: Samarbetsöverenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige*, Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet, 2011.

¹² SOU 2021:35, s. 70.

¹³ Se avsnitt 1.4.

¹⁴ Senaste kontrollen hos Högsta domstolen genomfördes 20 december 2022.

urval har således behövt göras för att endast analysera de domar vars innehåll är intressant för uppsatsens syfte.

Då uppsatsen innehar ett rättsdogmatiskt perspektiv analyseras uppsatsen utifrån förarbeten och avgöranden från tingsrätt och hovrätt. Syftet med att analysera domar i lägre rätt, vilka som praxis inte väger lika tungt som Högsta domstolens praxis som är prejudicerande, är för att illustrera hur rätten tolkar bestämmelsens förarbeten och därmed tillämpar bestämmelsen i straffmätningen. Domarna som har valts ut från tingsrätt och hovrätt ämnar att besvara de frågeställningar som ställts upp och illustrera hur rättspraxis kommer att utvecklas i svensk rätt. Dessa rättsfall refereras relativt kortfattat för att undvika alldeles för långa referat och tar således endast sikte på de väsentliga delarna av domarna. Läsaren kan vid eventuella funderingar över målets övriga delar med hjälp av källförteckningen begära ut dessa domar. Detsamma gäller de danska och norska domarna som saknar länkar.

Norsk och dansk rättspraxis jämförs med tingsrätts- och hovrättsdomarna för att belysa hur den svenska bedömningen överensstämmer med dessa länders praxis. Norsk och dansk rättspraxis innehar ingen rättsställning i den svenska rättskällehierarkin. Således sker ingen strikt komparativ rättsdogmatisk studie mellan de nordiska ländernas rättspraxis utan analysen i denna del avser att bidra med en illustration hur en väletablerad rättspraxis med ett likartat kronvitnesssystem ser ut.

1.5 Disposition

I detta inledande kapitel redogörs uppsatsens ämne och syfte. Frågeställningar presenteras vilka kommer behandlas och besvaras i kommande kapitel. Metod- och materialavsnittet tar sikte på den rättsdogmatiska metod som används i uppsatsen för att möjliggöra relevanta analyser i uppsatsen. I kapitlet förklaras även de avgränsningar som gjorts för att nå i mål med uppsatsens syfte.

Andra till femte kapitlet syftar till att ge en överblick över landets brottskapital, förarbeten och kronvittnesbestämmelserna. Även nuvarande bestämmelser kring påföljdsbestämning och bevisvärdering som påverkas av det nya kronvitnesssystemet berörs då de nya kronvittnesbestämmelserna innebär förändringar i rättens påföljdsbestämning.

I det sjätte kapitlet analyseras rättens bedömningar i de första kronvittnesdomarna och dess enlighet med förarbetena och kronvitnesssystemets syfte. I detta sammanhang jämförs den nordiska rättspraxis som har introducerats i uppsatsen med de svenska kronvittnesmålen. I det sjunde kapitlet komprimeras denna analys. Detta kapitel fokuserar på riskerna som exemplifieras med hjälp av de svenska rättsfallen. Avslutningsvis presenteras egna avslutande reflektioner samt slutsatser i kapitlet tillsammans med förslag på förbättringar i rättens bedömningar. Det sjätte och sjunde kapitlet skrivs utifrån den kritiska och den komparativa rättsdogmatiken för att kritiskt analysera och jämföra rättsfall i ljuset av förarbetena.

2 Sveriges brottskapital

2.1 Brottstatistik

Kronvitnesssystemet har under en lång tid uppfattats som en "politisk beställningsprodukt" och avfärdats. Denna politiska beställningsprodukt har dock numera blivit verklighet på grund av det ökade dödliga våldet och gängkriminaliteten som genomsyrar flera utsatta områden i landet.¹⁵ Det är därmed relevant att inleda uppsatsen med att redogöra för landets brottskapital vilket har resulterat i kronvitnesssystemets införande.

Skjutvapenvåldet kan relateras till bland annat uppgörelser inom och emellan organiserade verksamheter och har sedan 00-talet ökat i Sverige.¹⁶ Från år 2013 har våldet ökat markant i Sverige medan våldet i flera andra europeiska länder har minskat.¹⁷ Dödligt skjutvapenvåld har mer än fördubblats mellan åren 2011 och 2020 och utgör numera en omfattande andel av det samlade dödliga våldet.¹⁸ En stor del av det dödliga skjutvapenvåldet kan relateras till sammanstötningar i brottsliga miljöer.¹⁹ Antalet uppklarade brott kopplade till gängkriminalitet är lågt, 23 procent, gentemot övrigt dödligt skjutvapenvåld med en upplärning omkring 32 procent.²⁰ Medan brottskapitalet ökar är antalet uppklarade brott fortsatt lågt som ett resultat av brist på information vilket möjliggör för gärningsmännen att förbli okända för myndigheterna.²¹

Det finns flera faktorer som kan förklara uppläringsproblematiken. Organiserade nätverk värderar lojalitet och tillhörighet. Det förekommer även rädsla för repressalier både inom och utom dessa nätverk vilket ger uttryck för nätverkets våldskapital. Tystnadskultur, vilket redogörs närmare i kommande avsnitt, har etablerat sig i samhället där dessa gäng befinner sig. Detta resulterar i att brottsbekämpande och rättsutredande myndigheter har svårt att få information och en inblick i de kriminella nätverken. Tystnadskultur försvårar rättsväsendets möjligheter att lagföra brott och staten kan inte uppfylla det ansvar som åligger staten att skydda och värna om landets befolkning och dess grundläggande rättigheter.²²

2.2 Gängkriminalitet och skrämsekapital

Organiserad brottslighet består av kriminella nätverk och är etablerade grupper som genomsyras av maktstrukturer. Dessa nätverk utför organiserade eller kalkylerade brott

¹⁵ SOU 2021:35 s. 16 ff. Se även SOU 2021:68 s. 49 ff. Se även Lifvin S., m.fl, *Nationella trygghetsundersökningen 2020; Om utsatthet, otrygghet och förtroende*, Brå 2020:8, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2020.

¹⁶ Hradilova Selin, K., Brå 2021:8.

¹⁷ Hradilova Selin, K., Brå 2021:8, s. 26 ff.

¹⁸ A, a., s. 26 ff.

¹⁹ Lundgren, J., *Kortanalys om brottsutvecklingen*, Kortanalys 4/2019, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2019.

²⁰ Hradilova Selin, K., Brå 2021:8, s. 75.

²¹ Granath, S., och Sturup, J. *Homicide clearance in Sweden 1990–2013 with special reference to firearm perpetrated homicides*, Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 2018, s. 98–112.

²² SOU 2017:7 s. 187 ff; Se även artikel 25 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna om rätten till en levnadsstandard som är tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande.

utifrån ett direkt eller indirekt vinstsyfte.²³ Det brottsförebyggande rådet har definierat organiserad brottslighet som en vinstinriktad nätverksbaserad verksamhet som utför, skyddar och främjar brottslighet genom så kallad otillåten påverkan.²⁴ Otillåten påverkan kan handla om hot, trakasserier eller våldshandlingar.²⁵ Verksamheten består av status, rankningar och organiserad arbetsindelning och bedrivs antingen diskret eller indiskret med tydliga gäng.²⁶ De diskreta verksamheterna syftar till att influera den illegala marknaden, däribland narkotikaförsäljning, utan att bli påkomna av brottsbekämpande myndigheter.²⁷ Den indiskreta verksamheten syftar till största del att sprida rädsla och osäkerhet bland samhället genom våldshandlingar och otillåten påverkan samtidigt som den illegala marknaden främjas.²⁸

Skrämselkapital definierar de kriminella nätverkens makt i samhället och består av våldskapacitet som gängen utför och allmänheten tilldelar ett gäng. Skrämselkapitalet är den överlägset viktigaste delen i ett organiserat gäng.²⁹ Skrämselkapitalet avgör gängets status vilket innebär att de kriminella nätverken behöver visa sig inflytelserika och orädda.³⁰ Detta resulterar i ett ökat antal hänsynslösa skjutningar och våld vid eventuella sammanstötningar inom ett och samma nätverk eller mellan olika gäng vilket i sin tur stärker nätverkets skrämselkapital.³¹ Även medias rapportering av de våldsamma skjutningarna mellan de kriminella gängen bidrar till ett ökat skrämselkapital.³² Ett kriminellt nätverk vars skrämselkapital är högt är således mer benägna (och framgångsrika) i att förmå vittnen att inte vittna till brott begångna av gänget utav rädsla för repressalier.

2.3 Tystnadskultur och hot om repressalier

Det största hotet mot en starkare rättsordning och en ökad lagföring kopplat till gängkriminalitet är den så kallade tystnadskulturen vilken har vuxit fram inom och utom de kriminella nätverken.³³ Tystnadskulturen riktar sig främst mot rättsväsendet och de brottsutredande myndigheterna.³⁴ Individer som vittnar om grov brottslighet utelämnar väsentlig information om händelseförloppet eller om gärningsmännen medan andra individer som blivit utsatta för organiserade brott avstår från att överhuvudtaget anmäla brott till polisen.

²³ Ds. 2008:6 s. 9 ff.

²⁴ Korsell, Lars, m.fl., *Lokal organiserad brottslighet: en handbok om motåtgärder*, [Elektronisk resurs], Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Stockholm, 2010, s. 22 ff.

²⁵ A, a., s. 22 ff.

²⁶ A, a., s. 22 ff.

²⁷ A, a., s. 22 ff.

²⁸ A, a., s. 22 ff.

²⁹ SOU 2021:35 s. 16 ff. Se även Vesterhav D., och Korsell L., *Kriminella nätverk och grupperingar*, Brå 2016:12, Brottsförebyggande rådet, publikationsår 2016, s. 37.

³⁰ A, a., s. 39.

³¹ Skinnari J., m.fl., *Tystnadskulturer; En studie om tystnad mot rättsväsendet*, Brå 2019:10, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2019, s. 45.

³² Skinnari J., m.fl., *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen*, Brå 2008:8, Brottsförebyggande rådet, publikationsår 2008, s. 75 ff.

³³ Skinnari J., m.fl., Brå 2019:10, s. 17 ff.

³⁴ A, a., s. 17; Se även SOU 2021:68 s. 48 f.

Myndigheter menar att det är svårt att veta vad som orsakat tystnaden i det svenska rättssamhället. Det brottsförebyggande rådet har däremot delat in möjliga orsaker i tre olika kategorier.³⁵ Den första kategorin hänför sig till en kollektiv normbildning att inte samarbeta med de brottsutredande myndigheterna däribland polis och åklagare utifrån en brist på förtroende och ett förakt mot de brottsbekämpande myndigheterna.³⁶ Det kan även handla om en brist på insikt om allvarligheten i den aktuella brottsligheten eller en brist på kunskap om rättssystemets funktioner.³⁷ Den andra kategorin hör till målsägandens eller andra drabbade individers känslor. Det kan handla om en känsla av skam eller rädsla för att bli hotad med våld vilket påverkar möjligheten eller viljan att samarbeta. Det kan även handla om en gängmedlem som inte vill ge sken av att vara svag eller en "golare".³⁸ Den tredje och sista kategorin omfattar de situationer då det finns en relation mellan den drabbade och gärningsmännen. Det handlar om en lojalitet för det kriminella nätverket eller gärningsmannen ifråga. Anledningar enligt denna kategori är ofta det som resulterar i att gäng löser konflikter på egen hand, främst genom skjutningar.³⁹

Det är en skillnad mellan tystnad och tystnadskultur. Normer och föreställningar styr tystnadskulturen och påverkar individer utifrån klassgrupper, levnadsomständigheter och ställning i samhället vilket i sin tur påverkar rättsväsendets lagföring. Det finns även omständigheter som inverkar på samarbetsviljan med brottsbekämpande myndigheter och rättsväsendet. Däribland är ett lågt förtroende för dessa myndigheter och en markant större risk för att utsättas för repressalier av aktiva kriminella nätverk i utsatta områden vanliga anledningar till en ovilja att samarbeta. Exempelvis har polis upplevt att individer från utsatta områden i landet är mindre samarbetsvilliga och delaktiga i utredningar.⁴⁰

Även tystnad, vilket orsakas av rädsla för bland annat repressalier av gäng eller lagföring av rättsväsendet eller en känsla av skam, försvårar rättsväsendets lagföring. Individer som har bevittnat, främjat eller utsatts för brott har mer benägenhet att samarbeta med dessa myndigheter om samarbetet kan resultera i gynnsamma följder för individen. Detta förutsätter att individen har ett förtroende för rättsväsendet vilket torde saknas när tystnaden beror på normer och föreställningar om rättsväsendet och de brottsbekämpande myndigheterna.⁴¹

En etablerad tystnadskultur är som nämnt ett stort hot mot rättsordningen. Målsäganden och andra som påverkas av brotten blir berövade sin rätt till upprättelse och myndigheterna blir berövade sina möjligheter att utreda och lagföra de som står ansvariga för brotten och således förebygga framtida brott. Detta är allvarligt eftersom hela samhället vilar på en demokratisk rättsstat beroende av ett fungerande folkstyre och samhällets vilja att bistå myndigheterna

³⁵ Skinnari J., m.fl., Brå 2019:10, s. 45 ff.

³⁶ A, a., s. 19.

³⁷ A, a., s. 45 ff.

³⁸ Beteckningen används ofta inom gäng för att beskriva en individ som skvallrar eller s.k. golar.

³⁹ Skinnari J., m.fl., Brå 2019:10, s. 45 ff.

⁴⁰ Ang. detta stycke se a, a., s. 45 ff.

⁴¹ Ang. detta stycke se Skinnari J., m.fl., Brå 2019:10, s. 45 ff.

med information om planerad eller begången brottslighet.⁴² Istället etableras parallella rättssamhällen dominerade av våldsamma skjutningar istället för legala medlingslösningar.⁴³

2.4 Sammanfattande kommentarer

Det dödliga skjutvapenvåldet har mer än fördubblats de senaste tio åren vilket är ett resultat av den ökade gängkriminaliteten i det svenska samhället. Antalet uppklarade brott kopplade till organiserad brottslighet är lågt i jämförelse med övrig brottslighet utan kopplingar till gängkriminalitet. Den organiserade brottsligheten genomsyras av skrämsekapital och lojalitet. Skrämsekapital kännetecknar organisationens makt och en väletablerad tystnadskultur har etablerat sig inom den organiserade brottsligheten och i det svenska samhället.

Syftet med kronvittnesbestämmelsens införande är att stärka rättsprocessen och öka lagföringen. Den ovannämnda tystnadskulturen är ett hot mot såväl den svenska rättsordningen som det svenska samhället. Denna tystnadskultur är däremot inte absolut. Det bör finnas omständigheter för vilka dessa gängmedlemmar väljer att bryta lojaliteten och således den tystnadskultur som föreligger. En sådan omständighet är kopplad till kronvitnesssystemet. När en individ står misstänkt för brottslighet där flera gärningsmän är inblandade men för polis okända är det fördelaktigt för denne att således röja de övriga gärningsmännens namn och omständigheterna kring brottet för att erhålla ett lindrigare straff.

⁴² Skinnari J., m.fl., Brå 2019:10, s. 20.

⁴³ Skinnari J., m.fl., *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*, Brå 2018:6, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2018, s. 105

3 Påföljdsbestämning och bevisvärdering i svensk rätt

3.1 Påföljdsbestämning

3.1.1 Allmänt om påföljdsbestämning

Då kronvittnessystemet påverkar rättens påföljdsbestämning på flera sätt bör en redogörelse för påföljdsbestämning och rättens fria bevisföring vara av intresse för läsaren. Påföljdsbestämning styrs av de viktiga principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsägbarhet.⁴⁴ Påföljdsbestämning fokuserar på att klarlägga brottets värde eller brottens samlade värde och bestämma en påföljd. Inom påföljdsbestämningen utreds straffmätningen, vilket framgår av 29 kap. brottsbalken, där påföljdens omfattning bestäms utifrån brottets allvarlighet och den enskildes personliga förhållanden. Inom straffmätningen utreds de hänsynstaganden som kan bli aktuella i såväl skärpande som lindrande riktning vid påföljden. Påföljdsvalet, vilket framgår av 30 kap. brottsbalken, utreds även inom påföljdsbestämningen och tar sikte på vilken påföljd som blir aktuell.

3.1.2 Straffmätning

Straffvärdet står inte ensamt till grund för straffets längd. Domstolen ska i skälig omfattning även beakta huruvida det föreligger omständigheter som talar för ett striktare eller lindrigare straff än vad som i normala fall följer av gällande straffvärde. Vid straffmätningen tar man sikte på straffskalan i 25 kap. 5 - 6 §§ eller 26 kap. 2 - 3 §§ brottsbalken beroende på om den tilltalade har dömts för ett eller flera brott. Det konkreta straffvärdet i 29 kap. 1 - 3 §§ brottsbalken tar hänsyn till brottets svårhet, däribland dess skada eller fara samt skulden hos gärningsmannen och vad gärningsmannen borde ha insett. Inom straffvärdet skiljer man på abstrakt straffvärde och konkret straffvärde. Abstrakt straffvärde hör till svårigheten av en specifik brottstyp, med andra ord straffskalan. Det konkreta straffvärdet tar sikte på straffvärdets motsvarighet för tid i fängelse eller antal böter. Straffvärdet ska bestämmas med hänsyn till intresset av en enhetlig rättstillämpning inom ramen för den aktuella straffskalan utifrån brottets straffvärde. Genom att jämföra andra fall med aktuellt fall kan domstolen identifiera likheter och olikheter som ligger till grund för bedömningen.

Inom straffmätningen beaktas försvårande och förmildrande omständigheter i 29 kap. 4 § respektive 5 § brottsbalken. 29 kap. 4 § brottsbalken tar sikte på återfall i brott vilket skärper rättens bedömning av straffmätningens värde.⁴⁵ I denna bedömning ska rätten beakta vilken omfattning tidigare brott har haft, tiden däremellan och huruvida den nya brottsligheten är likartad eller om tidigare brottslighet likt nuvarande är särskilt allvarlig.⁴⁶ 29 kap. 5 § brottsbalken tar hänsyn till billighetsskäl, det vill säga omständigheter kring gärningsmannens person eller handlande som kan påverka rättens bedömning i en förmildrande riktning än vad brottets straffvärde ger uttryck för.⁴⁷ Åberopandet av bestämmelsens punkter sker med viss restriktivitet för att förhindra en oenhetlig

⁴⁴ Prop. 1987/88:120, s. 77-78.

⁴⁵ Ägren, J., Brottsbalken (10 augusti 2022, JUNO), kommentaren till 29 kap. 4 § brottsbalken.

⁴⁶ A, a.

⁴⁷ A, a.

rättstillämpning vilket går emot straffmätningens betoning av en enhetlig rättstillämpning. Reducerandet ska dock ta hänsyn till den aktuella straffvärdesnivån för brottet samt billighetsskälens grad och art. Desto högre straffvärden desto mer påtaglig reducering av fängelsestraffet. Kortare fängelsestraff medför begränsad reduktion.⁴⁸

3.1.3 Påföljdsval

Påföljdsbestämning utgår från en generell humanitetsprincip om att den lindrigaste möjliga påföljden i första hand ska beslutas vid en påföljdsbestämning. Huvudregeln vid påföljdsbestämning är *en* påföljd för *ett* brott, 30 kap. 2 § brottsbalken och en *gemensam* påföljd för *flera* brott, 30 kap. 3 § brottsbalken, med vissa undantag.⁴⁹ Det föreligger även en presumtion mot fängelse vilket innebär att rätten ska döma till en lindrigare påföljd än fängelse om omständigheterna medger det, även här med vissa undantag.⁵⁰

Beroende på om straffmätningens värde ligger på fängelsenivå eller bötesnivå aktualiseras olika brottspåföljder. Brottspåföljderna som är aktuella regleras i 1 kap. 3 § brottsbalken, däribland fängelse på livstid eller viss tid alternativt böter. Andra brottspåföljder som kan bli aktuella istället för fängelse är villkorlig dom, skyddstillsyn eller överlämnande till särskild vård. Överlämnande till vård kan bli aktuellt även om straffmätningens värde landat på bötesnivå.

3.2 Bevisprövning och bevisvärdering

Eftersom domstolen ska värdera bevisfaktum i påföljdsbestämningen är det lämpligt att i detta avsnitt även redogöra för rättens fria bevisprövning och bevisvärdering. Bevisvärdering tar sikte på rättens förfarande vid avgörandet av vilken grad ett bevisfaktum anses stödja ett bevistema.⁵¹ Bevisfaktum är det material som parter har överlämnat till rätten som stöd för eller mot ett bevistema.⁵² Med bevistema avses en teori eller ett påstående om faktiska sakförhållanden med rättsliga konsekvenser.⁵³ Det går även någorlunda kortfattat att förklara som att rätten ska bedöma vad som har hänt, sakfrågan, för att sedan tillämpa rättsregler på det inträffade, rättsfrågan.⁵⁴ Bedömningen av sakfrågan avgörs genom bevisvärdering medan rättsfrågan avgörs genom att ställa den bevisade händelsekedjan mot rättsreglerna som ställs upp.⁵⁵ Rätten avgör om bevisningens värde uppnår det beviskrav som framgår av lag eller praxis.⁵⁶ Rättens värdering av bevisen ska framgå i domskälen, inte minst för att allmänheten på ett förståeligt sätt kan kontrollera att bevisvärderingen är korrekt. Även vid tingsrättsdomar är detta viktigt vid eventuella överklaganden till hovrätten och hovrättens beslut att bevilja prövningstillstånd.

⁴⁸ Ågren, J., Brottsbalken (10 augusti 2022, JUNO), kommentaren till 29 kap. 4 § brottsbalken.

⁴⁹ 25 kap. 5 § andra stycket samt 30 kap. 3 § andra stycket brottsbalken.

⁵⁰ 30 kap. 4 § andra stycket brottsbalken.

⁵¹ Ekelöf, P-O., m. fl., Lars, *Rättegång H. 4*, 7 uppl., omarb. och rev. uppl., Norstedt, Stockholm, 2009, s. 162 ff.

⁵² A, a., s. 162 ff.

⁵³ A, a., s. 162 ff.

⁵⁴ Lindell, B., *Sakfrågor och rättsfrågor en studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt*, Iustus förlag, Uppsala universitet, 1987, s. 16 ff.

⁵⁵ A, a., s. 16 ff.

⁵⁶ Ekelöf, P-O., m. fl., 2009, s. 162 ff.

Domstolens fria bevisprövning kommer till uttryck i 35 kap. 1 § rättegångsbalken. Enligt denna bestämmelse ska rätten efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit i målet avgöra vad som är bevisat. Bestämmelsen framställs som en slags generalklausul där fri bevisföring samt fri bevisvärdering anses vara fastslagen.⁵⁷ Den fria bevisföringen innebär i stora drag att det saknas begränsningar för vilka bevismedel som tillåts i en förhandling.⁵⁸ Detta innebär i sin tur att rätten kan beakta bevismedel som å ena sidan tillkommit på ett otillbörligt sätt men som å andra sidan inte har avvisats enligt 35 kap. 7 § rättegångsbalken. Dessa bevis kan dock, med hänsyn till rättens fria bevisvärdering, tillmätas ett lågt bevisvärde. De kan även tillmätas ett högt bevisvärde.⁵⁹

Att principen om fri bevisvärdering råder innebär att rätten prövar bevisningens styrka nästan helt obunden till rättsregler och kan därmed ställa bevisfaktum i särklass.⁶⁰ Detta kräver att prövningen är samvetsgrann. Någon vidare utveckling av vad samvetsgrann prövning innebär finns inte. Enligt förarbetena till bestämmelsen konstateras det att domaren ska klarlägga de grunder för vilka rätten stödjer dennes uppfattning.⁶¹ Prövning ska inte enbart utgå från subjektiva övertygelser, utan det krävs dessutom att prövningen är objektivt grundad.⁶² Ekelöf poängterar vikten av att vid överläggningen inleda med att analysera bevisens självständiga värde för att sedan sammanväga bevisen.⁶³

Det saknas reglerade kriterier för bevisvärderingen eftersom det är rättens bedömning som avgör vad som är bevisat. Vad gäller vittnesutsagavärdering finns det kriterier att utgå från men bevisvärderingen ska ändå vara fri.⁶⁴ Den fria bevisvärderingen finns för att den möjliggör för rätten att beakta sitt kunnande om bevisfaktums bevisvärde. Bevisvärderingens så kallade frihet möjliggör således för rätten att använda processmaterialet på ett ändamålsenligt vis däribland ställningstagande till bevisfrågor, vilket torde härröra till att prövningen ska vara samvetsgrann.

Ekelöf har utvecklat bevisvärdemetoden vilket är ett viktigt verktyg för att bland annat strukturera bevisning, de vill säga särskilja bevisfaktum, hjälpfaktum och erfarenhetssatser.⁶⁵ Flera bevisvärdesmetoder syftar till att "öka medvetenheten om felkällorna i bevisvärderingen".⁶⁶ Detta är ett viktigt moment, inte minst för aktuellt ämne kring kronvittnen. Medvetenheten om felkällor är avgörande vid rättens värdering av förhör.⁶⁷ Förhör beaktas som en bevisedja, eller en så kallad serie av bevis.⁶⁸ Genom att beakta

⁵⁷ A, a., s. 26.

⁵⁸ Borgström, P., Rättegångsbalk (1942:740) 35 kap. 1 §, JUNO 2020-11-04.

⁵⁹ Se exempelvis NJA 1986 s. 489 där en man åtalats för rattfylleri med anledning av ett blodprov som tagits i strid med rättegångsbalkens reglering. Beviset ansågs ha ett högt bevisvärde.

⁶⁰ A, a., s. 164.

⁶¹ SOU 1926:32 s. 26.

⁶² SOU 1938:44 del II, s. 378; Se även Ekelöf, P-O., m. fl., 2009, s. 163.

⁶³ A, a., s. 164.

⁶⁴ Diesen, C., *Bevispraxis*, Bevis 5, Svensk bevispraxis 1948 - 1999, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2000, s. 33 ff.

⁶⁵ Ekelöf, P-O., m. fl., 2009, s. 162.

⁶⁶ A, a., s. 164.

⁶⁷ Schelin, L., *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Omarb. [utg.], Norstedts juridik, Stockholm, 2007, s. 104.

⁶⁸ Ekelöf, P-O, m. fl., 2009, s. 164.

förhören som sådant ökas rättens medvetenhet om vilka felaktiga utsagor som hör till vilket led av bevisningen. Ekelöf belyser vikten av att en rättvis rättsstat inte ska döma tilltalade för brott om de objektiva grunderna inte är uppfyllda.⁶⁹

Ekelöf har uttalat i förhållande till förhørsbestämmelsen i 23 kap. 12 § rättegångsbalken att uppmaningar till en tilltalad att erkänna ett brott för att få strafflindring eller begränsningar i åtalet inte bör anses vara förenligt med bestämmelsen.⁷⁰ Detta med anledning av dess ordalydelse om ett förbud mot förespeglningar om särskilda förmåner.⁷¹ Ekelöfs uttalande torde hänföra sig till erkännanden av egen brottslighet men kan ur syftet med uttalandet även anses omfatta annans brottslighet. Detta torde ha ändrats något genom den nya kronvittnesbestämmelsen. Ekelöf har uttalat att omständigheter under vilka uppgifterna har framkommit är av intresse.⁷² Det är av största vikt att uppgifterna kommer åklagare eller polis till känna utan press eller överenskommelser då detta strider mot grundläggande processuella bestämmelser liksom Europadomstolens praxis.⁷³

Genom ett teleologisk synsätt tolkas lagstiftarens avsikt med 23 kap. 12 § rättegångsbalken vara att förhindra förhørsledare att förhöra en tilltalad under falska förespeglningar eller löften. Detta gäller numera även vid annans brottslighet. Det kan däremot tolkas genom 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken att det rimligen bör vara tillåtet för förhørsledaren att diskutera den lagreglerade fördel som den tilltalade kan erhålla. Detta framgår även av åklagarens möjlighet i den nya paragrafen 12 c i förundersökningskungörelse (1947:948) att underrätta den tilltalade om förutsättningarna för strafflindring. Enligt förarbetena bör åklagaren kunna överlämna en noggrann redogörelse för förutsättningarna för strafflindring.⁷⁴ Förarbetena betonar dock vikten av att detta inte ska ske på sätt som strider mot 23 kap. 12 § rättegångsbalken.⁷⁵ Tillåtelsen att informera en tilltalad om dennes förutsättningar för strafflindring och förbudet mot falska förespeglningar eller löften kan således anses vara en något ovisst och svårbedömd skiljelse.

3.3 Sammanfattande och analyserande kommentarer

Inom påföljdsbestämningen utreds straffmätningen där påföljdens omfattning studeras utifrån brottets allvarlighet och den enskilde personen. Inom straffmätningen utreds de hänsynstaganden som kan bli aktuella vid såväl skärpande som lindrande riktning vid påföljden. 29 kap. 5 a § brottsbalken reglerar ytterligare en omständighet som kan påverka straffet i en lindrande riktning, det vill säga aktualisera strafflindring.

För att en stärkt rättsprocess och en ökad lagföring ska uppnås på ett rättssäkert sätt är det av största vikt att domstolen gör en bedömning av strafflindringsfrågan och värderar de bevis

⁶⁹ A, a., s. 150.

⁷⁰ Ekelöf, P-O., m. fl., *Rättegång H. 5*, 8 uppl., Stockholm: Norstedts Juridik, 2011, s. 128.

⁷¹ Ekelöf, P-O., m. fl., 2011, s. 128.

⁷² Ekelöf, P-O, m. fl., 2009, s. 54.

⁷³ Babar Ahmad m.fl. v. Storbritannien, p. 167 och 168.

⁷⁴ Prop. 2021/22:186, s. 129.

⁷⁵ A, a., s. 129.

som ligger till grund för bedömningen. Domstolens bevisvärdering är således ett viktigt element för att dels uppnå en rättssäker prövning, dels försäkra allmänheten att prövningen är gjord på ett oberoende och kontrollerat sätt utifrån den svenska rättsordningens viktiga principer. Domstolen ska pröva dessa omständigheter på samma vis som domstolen prövar målets omständigheter och de bevisfaktum som lagts fram i övriga delar.

Då bestämmelsen i den svenska ordningen är ny är det således av största vikt att domstolens bedömningar tar hänsyn till uppgifternas unika förfarande för att etablera en välutänkt och rättssäker rättspraxis. En sådan försiktighet och medvetenhet är även viktigt för att bevara syftet med kronvitnesssystemet att stärka rättsordningen. Om dessa bevisfaktum bedöms som övriga bevisfaktum löper domstolar högre risk att beakta felaktiga uttalanden eller liknande vilket försvagar rättsordningen istället för att stärka denna.

4 Kronvitnessystemet

4.1 En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

4.1.1 Inledning

Den 21 november 2019 beslutade regeringen att tillsätta en utredning ämnad att överväga åtgärder i syfte att stärka rättsprocessen och öka lagföringen. Betänkandet berör flera ändringar i straff- och processbestämmelserna och analyserar behov, lämplighet och möjlighet att införa ett kronvittneinstitut. Ett sådant institut möjliggör för den misstänkte att erhålla strafflindring vid medverkan till utredning av någon annans brottslighet. I betänkandet jämförs andra nordiska länder som har infört ett kronvittnessystem. Betänkandet konstaterade att övervägande skäl förelåg för att införa ett kronvittnesystem.⁷⁶

4.1.2 Straffmätning och strafflindring

Strafflindringsbestämmelsen vid medverkan i utredningen av *egen* brottslighet, 29 kap. 5 § punkt 5 brottsbalken berörs av förarbetena.⁷⁷ Propositionen hänvisar till förarbetena till bestämmelsen om medverkan av utredningen i egen brottslighet som konstaterar rimligheten av strafflindring när en tilltalad medverkat vid utredningen av sin egna brottslighet och visat ansvarstagande och skuld.⁷⁸ En sådan ordning kunde ses som ett främjande av respekten för rättsväsendet, brottsoffret samt utrednings- och lagföringsprocessen.⁷⁹ Förarbetena till 29 kap. 5 a § brottsbalken konstaterar att huvudregeln bör vara att bedömningen av strafflindring i dessa fall ska ske med hänsyn till vad som gäller för billighetsskäl i övrigt.⁸⁰ Av 45 kap. 4 § andra stycket rättegångsblaken framgår det att åklagaren ska lämna ett förslag till påföljd i stämningsansökan. Detta förslag är likt sin lydelse inte bindande utan åklagaren har möjlighet att ändra förslaget om omständigheter förändras. Rätten är inte heller bunden till förslaget utan kan bedöma strafflindringen oberoende av vad åklagarens påföljdsförslag anger om rätten så vill.

Förarbetena konstaterar att omfattningen av reduktionen för strafflindring i enskilda fall torde klargöras i praxis. Om det är fråga om strafflindring vid medverkan av annans brottslighet ska det dock ske en påtaglig justering av straffet. Vad detta innebär specificerar inte betänkandet. Det betonar dock vikten av att strafflindring som utgångspunkt ska ta hänsyn till omfattningen av den tilltalades medverkan och däribland särskilt om den tilltalades medverkan möjliggjort en utredning. Vidare konstaterar förarbetena att ett straff kan reduceras uppemot hälften av straffvärdet om den tilltalade omfattande har medverkat i utredningen för vilket denne riskerar att lida eller lider men vilket resulterar i att 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken blir aktuell.⁸¹

⁷⁶ Ang. detta stycke se SOU 2021:35, s. 15 ff.

⁷⁷ Prop. 2021/22:186.

⁷⁸ Prop. 2014/15:37, s. 18.

⁷⁹ A, a., s. 18 ff.

⁸⁰ Prop. 201/22:186 s. 62 ff.

⁸¹ Ang. detta stycke se SOU 2021:35, s. 62 och 247.

4.1.3 Bevisvärdering och rättssäkerhet

Argument mot att införa ett kronvitnesssystem, däribland hotet mot rättssäkerheten, felaktiga anklagelser och bristande bevisvärdering, ansågs under en längre tid överväga de fördelar som ett kronvitnessinstitut innebär. Förarbetena till 29 kap. 5 § brottsbalken gjorde skillnad på att tillmäta uppgifter vid påföljdsbestämningen som den tilltalade uppgett om egen brottslighet och uppgifter om annans brottslighet. Betänkandet tog sikte på dessa omständigheter i sammanhanget vid utredandet av strafflindring vid medverkan av annans brottslighet. Frågor som bedömningen av bevisvärdet och och medgärningsmännens rätt till en rättvis rättegång aktualiserades i sammanhanget. Med anledning av flera viktiga frågor kring rättssäkerheten med ett sådant system konstaterade regeringen i förarbetena till 29 kap. 5 § punkt 5 brottsbalken att ett sådant införande kräver ordentliga överväganden.⁸²

Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) ifrågasatte bevisvärdet i de uppgifter som lämnas av kronvittnen.⁸³ Beredningen gjorde skillnad på uppgiftslämning av egen brottslighet och annans brottslighet och konstaterade att "vinsterna" av att överlämna osanna uppgifter är "små eller obefintliga".⁸⁴ Detta torde bero på att även riskerna för misstag och således ett oriktigt erkännande, speciellt vid mer bagatellartade brottmål, är mindre. Det är även svårare rent praktiskt att värdera uppgifter som en individ har lämnat om någon annans brottslighet. Vid uppgiftslämnande av andras brottslighet är osanna uppgifter belastande de individer som berörs av uppgifterna vilket också kan ge orättfärdiga fördelar för uppgiftslämnaren. BRU anser således att uppgifternas osäkra bevisvärde inte bör anses öka effektiviteten i dessa utredningar och ett kronvitnessinstitut bör således inte införas.⁸⁵

Kritik har förts utifrån att parter i brottmål inte har en rättslig sanningsplikt och därmed inte vittnar under ed.⁸⁶ De straffskärpningar som betänkandet föreslagit berör således inte alla kronvittnen vad gäller mened och falsk angivelse. Med anledning av detta torde en redogörelse för förarbetenas resonemang kring bevisvärdering vara lämpligt. Förarbetena har bemött kronvitnesssystemets omtalade kritik kring bland annat bevisvärdering och redogjort för en ökad risk kring felaktiga uppgifter och noggranna avvägda straffregleringar kring problematiken. Det är därmed av vikt att enskilda kan dömas till ansvar om de lämnar oriktiga uppgifter om att någon har begått ett brott. Däribland nämns falsk tillvitelse som en sådan straffbestämmelse för vilken kronvittnen som lämnar falska uppgifter kan straffas. Bestämmelsen finns i 15 kap. 7 § brottsbalken och innebär att en person som sanningslöst tillvitar någon annan en brottslig gärning döms.⁸⁷

Förarbetena konstaterar att det saknas behov av att utvidga eller justera området då både falsk tillvitelse och falsk angivelse anses vara utformade även för sådana situationer. Dock bör en höjning av straffnivån ske för de allvarligaste brotten av falsk tillvitelse och falsk angivelse

⁸² Ang. detta stycke se prop. 2014/15:37 s. 14 - 15.

⁸³ SOU 2005:117, s. 15 ff.

⁸⁴ A, a., s. 15 ff.

⁸⁵ SOU 2005:117, s. 15 ff.

⁸⁶ Ekelöf, P-O, m.fl., 2011, s. 121 ff.

⁸⁷ Ang. detta stycke se prop. 2021/22:186, s. 23 ff.

genom ett införande av en särskild grad med en egen brottsbeteckning för grovt brott. Betänkandet poängterar även att risken för felaktiga uppgifter i bevishänseende inte nödvändigtvis behöver överskattas. Osanna utsagor förekommer i rättsprocesser vilket rätten har erfarenhet av att hantera. Uppgifterna som lämnas om någon annans brottslighet präglas även av ett krav på att uppgifterna är av väsentlig betydelse och att de objektiva grunderna för uppgifterna är uppfyllda.⁸⁸

Även rättssäkerhetsfrågor kopplade till likabehandlingsprincipen har förekommit. Att rättvisa blir förhandlingsbart kan innebära att likabehandlingsprincipen åsidosätts. Förarbetena konstaterar att en strafflindringsgrund enligt förslaget inte bör anses strida mot likabehandlingsprincipen då grunden inte i väsentlig mån skiljer sig från övriga existerande strafflindringsgrunderna, inte minst i relation till strafflindring vid medverkan av egen brottslighet. Förarbetena konstaterar att domstolens rättsprocess garanterar att de objektiva förutsättningarna bestämmer huruvida strafflindring är aktuellt. Ett sådant förfarande tillgodoser även allmänhetens rätt till insyn. Det har även förts kritik kring åklagarens möjlighet att "binda" domstolen i påföljdsfrågan eftersom domstolen ska fungera som ett kontrollorgan. Denna kritik torde vara utan verkan då domstolen, trots åklagarens påföljdsförslag, de facto inte är bunden till den.⁸⁹

Förarbetena belyser vikten av att den etablerade tystnadskulturen behöver brytas för att brott ska kunna lagföras och klaras upp. Tystnadskulturen och skrämselkapitalet är ett hot mot både rättsprocessen och straffsystemets effektivitet. Propositionen lämnade således fram bland annat följande lagförslag och lagändringar vilka trädde i kraft den 1 juli 2022. Individer som medverkar vid utredningen av annans brottslighet ska kunna erhålla strafflindring. Straffen vid bland annat falska anklagelser, tillvitelser och övergrepp i rättsak, skyddande av brottsling samt grova fall av mened ska skärpas. Sekretessbestämmelserna ska skärpas gällande kontaktuppgifter och adresser till individer som deltar i domstolens sammanträden och förhandlingar.⁹⁰

4.2 Införandet i lag

4.2.1 29 kap. 5 a § brottsbalken

Kronvittnesbestämmelsen i 29 kap. 5 a § brottsbalken är utformad efter 5 § i kapitlet och lyder enligt följande.

1 st. Vid straffmätningen ska rätten, utöver brottets straffvärde, i skälig omfattning beakta om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet.

⁸⁸ Ang. detta stycke se prop. 2021/22:186, s. 23 ff.

⁸⁹ Ang. detta stycke se prop. 2021/22:186, s. 54 ff.

⁹⁰ Ang. detta stycke se prop 2021/22:186.

2 st. *Detsamma gäller om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex månader eller av någon annans försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff.*

3 st. *Finns det någon sådan omständighet som avses i första eller andra stycket, får rätten döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet, om det finns särskilda skäl för det.*

Första stycket i bestämmelsen reglerar den strafflindring som blir aktuell vid medverkan i utredning av egen brottslighet vilket härrör till 29 kap. 5 § första stycket femte punkten brottsbalken.⁹¹ Andra stycket tar sikte på det nya kronvitnesssystemet som aktualiserar strafflindring vid medverkan av någon annans brottslighet. Det tredje stycket reglerar den grund som är utformad utifrån 29 kap. 5 § andra stycket som avser rättens möjlighet att vid tillämpningen av första eller andra stycket i 29 kap. 5 a § döma till ett lägre straff än föreskrivet, om det föreligger särskilda skäl.⁹²

Gemensamt för båda styckena är vikten av informationens betydelse för utredningen. För att det ska vara fråga om strafflindring vid medverkan av egen eller annans brottslighet ska uppgifterna vara av "väsentlig betydelse" för utredningen. Med väsentlig betydelse avses uppgifter vilka påskyndar eller underlättar utredningen väsentligt. Det kan även handla om uppgifter som har resulterat i att flera individer, som annars inte hade uppmärksammats, har lagförts eller att narkotika och vapen beslagtogs eller försvunnen egendom har återfunnits. Av väsentlig betydelse är även uppgifter som möjliggör för brott att stoppas i ett planerat eller försöksstadium.⁹³

Uppgifterna som lämnas behöver dock inte resultera i ett konkret åtal eller lagföring för att det ska vara fråga om strafflindring. Det finns åtskilliga omständigheter som kan leda till att den gärningsman som uppgifterna avser lagförs efter uppgiftslämnarens lagföring eller att gärningsmannen som uppgifterna avser undanhåller sig eller går bort. Det viktigaste, ur ett strafflindringsperspektiv, är att de lämnade uppgifterna är av väsentlig betydelse för polisens och åklagarens utredning.⁹⁴

Det finns ytterligare bestämmelser som infördes den 1 juli 2022 som är kopplat till införandet av kronvittnesbestämmelsen. 45 kap. 4 § andra stycket RB reglerar åklagarens skyldighet att lämna ett förslag till påföljd om det finns skäl att ta hänsyn till omständigheter vilka anges i 29 kap. 5 a § brottsbalken. Ytterligare lagändringar med anledning av kronvitnesssystemet återfinns i bland annat 23 kap. 10 § RB om den misstänktes rätt att ha sin försvarare

⁹¹ Prop. 2014/15:37 s. 38 ff.

⁹² Prop. 1987/88:120 s. 97. Se även prop. 2014/15:37 s. 33 ff.

⁹³ Ang. detta stycke se prop 2021/22:186 s. 119 - 120.

⁹⁴ Ang. detta stycke se a. a., s. 119 - 120.

närvarande vid förhör i vissa fall samt 30 kap. 5 § RB om inkluderingen av förslag om påföljd med anledning av 29 kap. 5 a § brottsbalken i en särskild avdelning i domen tillsammans med parternas yrkanden och de omständigheter yrkandena grundas på.

4.2.2 Bedömningen enligt förarbetena

I förarbetena till 29 kap. 5 a § brottsbalken anges flera omständigheter som bör finnas för att det ska vara fråga om strafflindring enligt paragrafen. Generellt bör det handla om att den tilltalade har lämnat uppgifter i form av en detaljerad redogörelse för händelseförloppet och omständigheterna kring det begångna, eller planerade, brottet. Det kan även vara aktuellt med strafflindring när den tilltalade lämnar uppgifter av betydelse för utredningen, exempelvis kontakter, individer eller områden av betydelse för att lokalisera mordvapen, narkotika, försvunna personer eller skjutvapen. Vid ekobrott kan det handla om avgörande transaktioner för brottet.⁹⁵

Strafflindring blir däremot inte aktuellt när uppgifterna som lämnas inte är väsentliga. Det innebär att uppgifterna inte får lämnas efter det att ett brott preskriberas eller uppgifter som lämnats efter en viss tid som rör mindre allvarlig brottslighet. Det krävs även att det ska vara fråga om ett brott eller försök, förberedelse eller stämpling till brott med ett minimistraff om fängelse i minst sex månader. Förarbetena konstaterar därmed att det brott som uppgifterna avser ska vara av viss allvarlighet för att en strafflindring ska vara möjlig enligt bestämmelsen. Uppgifterna ska ha varit ägnade att väsentligt underlätta eller påskynda polisens utredning. Det ska vanligtvis även handla om en utförlig redogörelse för att strafflindring ska bli aktuellt.⁹⁶

Enligt förarbetena ska rätten göra en bedömning huruvida det finns möjlighet att bevilja strafflindring och i sådana fall i vilken omfattning strafflindringen ska avse. Bedömningen görs utifrån de omständigheter som ligger till grund för det enskilda målet. Om rätten anser att strafflindring är aktuellt utifrån den tilltalades medverkan ska en sådan strafflindring generellt sett avse en omfattande reducering av påföljden. Reduceringen bör ske, likt andra strafflindringsbestämmelser, med hänsyn till den aktuella straffvärdesnivån för brottet och grundens "styrka och art".⁹⁷

Omfattningen av strafflindringen ska ta hänsyn till hur omfattande den tilltalades medverkan har varit, speciellt om dennes medverkan har varit avgörande för en lagföring av brottet eller om det är fråga om ett allvarligt brott. Om det är fråga om strafflindring enligt både första och andra stycket i bestämmelsen eller om 5 § är aktuell tillsammans med 5 a § ska rätten bestämma strafflindringens omfattning genom en samlad bedömning av straffvärdet för det egna begångna brottet.⁹⁸

⁹⁵ Ang. detta stycke se prop 2021/22:186 s. 119 - 120.

⁹⁶ Ang. detta stycke se a, a., s. 119 - 120.

⁹⁷ Ang. detta stycke se a, a., s. 119 - 120.

⁹⁸ Ang. detta stycke se a, a., s. 119 - 120. Se även prop. 2014/15:37 s. 38 ff.

Åklagaren i målet ska efter förundersökningen lämna ett skriftligt yttrande till domstolen innehållande dels åklagarens inställning i strafflindringsfrågan och dels hur stor denna straffreducering i sådana fall bör vara.⁹⁹ Viktigt att poängtera är att detta yttrande endast är vägledande och inte bindande för domstolarna. Denna bedömning baseras på objektiva kriterier, medverkans omfattning och uppgifternas betydelse för utredningen. Domstolarna har kontroll över bedömningen och beslutar om den tilltalades medverkan har aktualiserat strafflindring och således i vilken omfattning strafflindringen ska ske. Detta görs under huvudförhandlingen. Strafflindringen kan som tidigare nämnt uppgå till uppemot hälften av straffvärdet om uppgifterna ifråga har varit väsentliga för utredningen. Detta härrör till att strafflindringens omfattning enligt bestämmelsen ska vara betydande.¹⁰⁰

4.3 Sammanfattande och analyserande kommentarer

Som förarbetena har konstaterat ska det handla om en omfattande straffreducering när strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken är aktuellt. Åklagaren ska lämna ett skriftligt påföljdsförslag till domstolen baserat på objektiva kriterier och vad uppgifterna har haft för betydelse för utredningen. Förslaget är som ovan nämnt inte bindande för domstolen av flera skäl. Den främsta anledningen är att domstolen fungerar som ett kontrollorgan och gör därmed oberoende bedömningar. Då det för närvarande saknas praxis på området är domstolarnas bedömning av strafflindringens omfattning relativt fri bortsett från det faktum att straffreduceringen ska vara betydande och som högst uppemot hälften av straffvärdet i de fall då även 29 kap. 5 § åttonde punkten brottsbalken är tillämplig.

Att det saknas praxis kan skapa problematik utifrån rättsordningens krav på enhetlighet och likabehandling och leda till breda tolkningar och en oenhetlig bedömning av domstolarna i det tidiga skedet innan högsta domstolen har möjlighet att etablera praxis på området. Risken är däremot oundviklig då strafflindringens omfattning ska utvecklas i praxis och således bli vägledande för framtida mål. De första kronvittnesdomarna riskerar således att döma ut oenhetliga och i vissa fall orimliga straffreduceringar vilket i sin tur bidrar till den uppfattning att systemet är rättsosäkert.

⁹⁹ Prop. 2021/22:186, s. 64; SOU 2021:35 s 258.

¹⁰⁰ A, a., s. 248

5 Vissa nordiska kronvitnesssystem

5.1 Kronvitnesssystemet i Norden

Flera länder i Norden tillämpar det så kallade kronvitnesssystemet i olika former. Att analysera länder i Norden som tillämpar systemet är ett rimligt sätt att utreda hur systemet fungerar i länder vilka tillämpar en liknande rättsordning, dels utifrån rättens bedömning i straffflindringsfrågan och dels utifrån hur systemet fungerar praktiskt i förhållande till frågor om rättssäkerhet. Detta eftersom det svenska kronvitnesssystemet har införts detta år¹⁰¹ och det saknas således etablerad praxis på området. Förarbetena har berört bland annat Norge och Danmark som tillämpar straffflintring vid medverkan i utredningen av annans brottslighet.¹⁰² Anledningen till detta är för att utredningen hänvisar till dessa länders system som talar för att ett kronvitnesssystem kan anses uppmuntra samarbeten med de brottsbekämpande myndigheterna.¹⁰³

5.2 Danmarks kronvitnesssystem

5.2.1 Något om förarbetena och danska straffeloven

Efter omfattande praxis genomförde Danmark en lagändring år 2004 som reglerar möjligheten till straffflintring med anledning av medverkan av utredningen av annans brottslighet.¹⁰⁴ Förmildrande omständigheter regleras i 82 § danska straffeloven.¹⁰⁵ I tionde punkten stadgas att den som lämnat information om någon annans brottslighet ska beaktas vid straffmätningen och möjliggör således för domstolen att döma ut ett straff under straffskalan för brottet. Detta förutsätter dock att uppgifterna är avgörande för uppkläringen av brottet.

Motiveringen till bestämmelsen angavs i förarbetena vara dels fördelen att klara upp brott av allvarlig karaktär, dels åtnjuta processekonomiska fördelar.¹⁰⁶ Förarbetena poängterade att det rimligtvis bör finnas straffflintring då organiserad brottslighet ofta kräver att individer som haft en del i verksamheten kan bidra med information och att personer som gör detta löper risk att utsättas för repressalier.¹⁰⁷ Det understryks vikten av att utredningar relaterade till gängkriminalitet är svårlösta, något som även den svenska statistiken bekräftar, med anledning av att de personer som innehar information om verksamheten är rädda för hämndaktioner.¹⁰⁸ Genom att erbjuda dels straffflintring och dels ett adekvat vittnesskydd möjliggör staten för att främja ett samarbete mellan kriminellt utsatta individer och brottsbekämpande myndigheter och fler grova brott kan utredas och lagföras.

¹⁰¹ I skrivande stund år 2022.

¹⁰² Prop 2021/22:186, s. 52.

¹⁰³ A, a., s. 53; SOU 2021:35, s. 21.

¹⁰⁴ Straffelovrådets betänkning nr. 1424/2002, band 1, s. 333-336.

¹⁰⁵ Sveriges motsvarighet regleras i 29 kap. 5 § brottsbalken.

¹⁰⁶ Straffelovrådet, Straffelovrådets betänkning om straffsættelse og strafferammer I, betänkning nr 1424, 2002, s. 372-374.

¹⁰⁷ A, a., s. 372-374.

¹⁰⁸ A, a., s. 372-374.

Varken förarbetena eller danska straffeloven ställer upp några krav på vilka brott bestämmelsen ska omfattas av eller i vilken omfattning straffreduktionen ska ske. Företrädare för Danmarks rättsväsende konstaterar dock att strafflindringen ska tillämpas i undantagsfall och vid allvarlig brottslighet med fängelse i straffskalan, främst vid gängkriminalitet eller narkotikarelaterade brott. Straffreduceringen anpassas i praktiken helt beroende på omständigheterna i det specifika målet. Det finns praxis som dock kan bidra till vägledning när och i vilken omfattning strafflindring ska ske. Följande rättsfall har valts att redogöras i uppsatsen eftersom de danska domstolarna tycks använda främst dessa rättsfall som vägledning i kronvittnesmål och rättsfallen torde ha fått starkt genomslag i praxis.

5.2.2 Danska domar som har tillämpat kronvittnessystemet

5.2.2.1 Mål nr U.1998.1317H

Ett äldre rättsfall från 1998 torde vara startskottet för Danmarks kronvittnessystem. Högsta domstolen i Danmark, Højesteret, ansåg i målet att rätten bör kunna beakta omständigheter som exempelvis att den tilltalade har hjälpt brottsbekämpande myndigheter under utredningen av egen eller annans brottslighet. Domstolen beaktade således en mans medverkan där flera gärningsmän kunde lagföras med hjälp av mannens medverkan till fördel för honom genom att tillämpa 80 § första stycket danska straffeloven. Majoriteten av rätten ansåg att fördelarna med en sådan bedömning överväger nackdelarna och mannen fick fängelse i fem år istället för sex år.¹⁰⁹

Danmarks riksåklagare har sedan målet ifråga avgjordes meddelat riktlinjer vid tillämpning av kronvittnessystemet. Riksåklagaren uppger att tillämpning endast bör ske vid grov brottslighet där polis och åklagare kräver att en individ uppger information för att utredningen ska kunna fortgå.¹¹⁰

5.2.2.2 Mål nr U.2011.2203H

Ett viktigt och vägledande rättsfall för strafflindringens omfattning återfinns i ett avgörande från Højesteret. En man ur ett kriminellt nätverk dömdes för bland annat flera fall av mordförsök. Det samlade straffvärdet låg på livstid alternativt minst 16 års fängelse. Mannen hade däremot uppgett en omfattande samling information om dels hans egen brottslighet, dels andras synnerligen allvarliga brottslighet och riskerade därmed att löpa risk för att utsättas för grova hämndaktioner av nätverket till följd av att han lämnat uppgifter. Domstolen ansåg att det förelåg förmildrande omständigheter och straffmättningsvärdet bestämdes till 16 års fängelse.¹¹¹ Om man konstaterar att straffvärdet låg på 16 års fängelse och mannen till följd av hans medverkan fått 12 års fängelse utgjordes straffreduceringen således fyra år.

¹⁰⁹ Ang. detta stycke se U.1998.1317H.

¹¹⁰ Ang. detta stycke se Anklagemyndighedens Årsberetning 11/1998, Rigsadvokaten, s. 20-23.

¹¹¹ Ang. detta stycke se U.2011.2203H.

5.3 Norges kronvitnesssystem

5.3.1 Något om förarbetena och norska straffeloven

Kronvitnesssystemet infördes i Norge år 2008 som ett led att reformera praxis om strafflindringsgrunderna i lag.¹¹² Förmildrande omständigheter regleras i 78 § norska straffeloven.¹¹³ I bestämmelsens punkt f regleras de situationer då en gärningsman lämnat uppgifter om annans brottslighet och således har bidragit i väsentlig mån till att brott har kunnat lagföras.¹¹⁴ Bestämmelsen tillämpas främst i fråga om organiserad brottslighet. Uppgifterna behöver vara, likt Danmarks och Sveriges kronvitnesssystem, av väsentlig betydelse för utredningen. Åklagaren ska lämna ett förslag på straffreducering vilket rätten i de flesta fallen dömer ut.¹¹⁵

Riksadvokaten¹¹⁶ har i en rundskriv¹¹⁷ uttalat att kronvitnesssystemet behöver vara förutsebart för att systemet ska anses uppfylla syftet. Detta innebär att straffindringen ska tillämpas konsekvent och utifrån principer som uppnår en nivå av förutsebarhet. Att systemet tillämpas förutsebart förutsätter en synlighet av straffindringens tillämpning och omfattning både gentemot den enskilde men även gentemot allmänheten och högre instanser. Riksåklagaren har uttalat att påtalemyndigheten¹¹⁸ via praxis ska främja förutsebarheten genom att tillämpa kronvittnesrabatten när villkoren är uppfyllda. En annan faktor som är viktig för förutsebarheten är den misstänktes kunskap om systemets funktion. Riksåklagaren menar således att det så tidigt som i första förhöret med den misstänkte ska informeras om de principer som ligger till grund för systemet, däribland att väsentliga uppgifter som bidragit till upplärandet av andra brott beaktas vid straffmätningen. Även nivåskalan av straffindringen utifrån praxis samt de omständigheter som är av betydelse för straffindringens omfattning.¹¹⁹

En offentlig utredning från 2016 undersökte möjligheterna för åklagare att kunna komma överens med gärningsmän om bland annat påföljd och straffreducering. Utredningen konstaterade att det å ena sidan ur effektivitetshänsyn talas för en sådan ordning. Å andra sidan är risken att rättssäkerheten och likabehandlingsprincipen åsidosätts alltför påtaglig för att motivera en sådan ordning i dagsläget. Utredningen konstaterade att rätten inte bör döma till ett strängare straff än det som åklagaren yrkat på. Rätten har dock möjlighet att döma till strängare straff även i de fall då åklagaren har gett in ett straffyrkande. Detta härrör i domstolens roll som kontrollorgan och att säkerställa offentlig insyn, likabehandling och rättssäkerhet. Rätten bör dock enbart när åklagarens straffyrkande framstår som orimligt gå utöver yrkandet. Betänkandet behandlas i skrivande stund i Norges regeringskansli.¹²⁰

¹¹² Ot.prp. nr 8, 2007–2008, s. 46.

¹¹³ Likt Danmark finns Sveriges motsvarighet i 29 kap. 5 § brottsbalken.

¹¹⁴ Magnus Matningsdal, *Straffeloven 2005*. Lovkommentar, 78 §, Juridika, 2020-04-23.

¹¹⁵ Ang. detta stycke se SOU 2021:35, s. 204.

¹¹⁶ Sveriges motsvarighet är riksåklagaren.

¹¹⁷ Sveriges motsvarighet är en rapport eller ett betänkande.

¹¹⁸ Sveriges motsvarighet är åklagarmyndigheten.

¹¹⁹ Ang. detta stycke se Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 3/2007 s. 8 ff.

¹²⁰ Ang. detta stycke se NOU 2016:24, s. 378.

5.3.2 Norska domar som har tillämpat kronvittnessystemet

5.3.2.1 Mål nr Rt 1995 s. 242

Högsta domstolen i Norge, Høyesteret, dömde år 1995 en man till sex års fängelse för grovt narkotikabrott. Mannen ifråga hade bistått polisen i uppkläringen av brottet och hjälpt till att lagföra ett flertal andra personer som var inblandade. Høyesteret konstaterade att vid grova organiserade narkotikamål är inblandades medverkan till utredningen centralt för att lagföra brotten. Høyesteret konstaterade således att det är av synnerlig vikt att gärningsmän motiveras till att samarbeta med polisen och således erhåller en skälig kompensation i form av strafflindring med anledning av den risk personen löper till följd av dennes medverkan. Høyesteret sänkte hovrättens utdömda straff från åtta år till sex år och sex månaders fängelse. Domstolen tillämpade därmed en strafflindring om ett och ett halvt år vilket är omkring en femtedel av det tidigare utdömda straffet.¹²¹

5.3.2.2 Mål nr Rt. 2007 s. 1056

Høyesteret konstaterade i ett mål från 2007 att de förmildrande omständigheter som regleras i 78 § norska straffeloven möjliggör strafflindring såväl för uppgifter om eget brott som för uppgifter för annans brottslighet. Domstolen ansåg att det inte behöver föreligga någon anknytning mellan gärningsmannens egna brottslighet och dennes medverkan till utredningen av annans brott.¹²²

5.3.2.3 Mål nr Rt 2007 s. 1677

Høyesteret ansåg i ett annat mål från 2007 att strafflindringens omfattning som regel bör vara som mest omfattande då gärningsmannen lämnat information som polis eller annan brottsbekämpande myndighet inte tidigare känt till.¹²³

5.3.2.4 Mål nr Rt. 2012 s. 330

Att ställa upp generella riktlinjer för omfattningen av straffreducering har Høyesteret i ett mål från 2012 konstaterat är komplicerat eftersom det beror helt på målet ifråga. Domstolen har däremot uttalat tre generella omständigheter som i första hand bör beaktas. Den första omständigheten rör samarbetets omfattning.¹²⁴ Domstolen torde således mena att det ska handla om ett aktivt och lukrativt samarbete som leder till att polis kan klara upp brott. Den andra omständigheter handlar om uppgifternas betydelse för utredningen.¹²⁵ Detta torde innebära att det viktiga vid bedömningen huruvida den tilltalade ska erhålla strafflindring och i vilken omfattning är huruvida uppgifterna haft betydelse vid utredningen. Däribland om polis har fått uppgifter om gärningsmän, vapen, narkotika eller andra uppgifter som kan stödja ett åtal. Omständigheter utöver de som rättsfallet ifråga tar upp tillerkänns sällan eller inte alls någon strafflindringsmöjlighet. Den tredje omständigheten tar sikte på riskerna som uppgiftslämnaren utsätts för med anledning av samarbetet med de brottsbekämpande

¹²¹ Ang. detta stycke se Rt 1995 s. 242.

¹²² Ang. detta stycke se Rt. 2007 s. 1056

¹²³ Ang. detta stycke se Rt 2007 s. 1677.

¹²⁴ Rt. 2012 s. 330.

¹²⁵ A, a., s. 330.

myndigheterna.¹²⁶ Domstolen bör således beakta om den tilltalade till följd av sin medverkan löper en konkret risk att utsättas för hämndaktioner av sina gängmedlemmar eller andra. Oftast när det handlar om en gängkriminell individ som lämnat uppgifter om nätverkets verksamhet och dess medlemmar löper denne en risk för repressalier.

5.4 Sammanfattande och analyserande kommentarer

Som tidigare nämnt är nordisk rättspraxis introducerat i uppsatsen för att illustrera hur en väletablerad rättspraxis på området kan se ut. Då nordens kronvitnesssystem i flera delar motsvarar Sveriges kronvitnesssystem torde en sådan illustration av det danska och norska kronvitnesssystemet vara av betydelse för utvecklingen av den svenska rättspraxis som ännu inte etablerats med anledning av dess tidiga stadie.

Danmarks kronvitnesssystem har etablerats utifrån praxis och infördes i lag år 2004. Systemet har aktualiserat strafflindring med anledning av medverkan i utredningen av annans brottslighet i ett flertal mål. Danmark har likt Sverige inte något uttalad vägledning för hur stor strafflindringen ska vara. Danmark har däremot praxis som bidrar till vägledning. Norges kronvitnesssystem infördes år 2008 som ett led att reformera praxis om strafflindringsgrunderna i lag. Norges riksadvokat har understrukt vikten av att systemet tillämpas konsekvent och utifrån principer som uppnår en viss nivå av förutsägbarhet. Att systemet tillämpas förutsägbart förutsätter en synlighet av strafflindringens tillämpning och omfattning både gentemot den enskilde men även gentemot allmänheten och högre instanser. I ett viktigt fall från Norge har omständigheter angetts för vilka strafflindring enligt kronvittnesbestämmelsen blir aktuellt.¹²⁷

Själva införandet av det svenska kronvitnesssystemet skiljer sig således åt från övriga nordiska länder. Det danska och norska kronvitnesssystemet har införts som ett led att förtydliga eller samla den praxis som etablerats gällande strafflindring vid medverkan av annans brottslighet. Svensk praxis har sedan länge fördömt strafflindring med anledning av medverkan i utredning av annans brottslighet. Den enda praxis som finns på området härrör till Högsta domstolens avgörande där en man erhöll strafflindring då han på grund av sin medverkan löpte stor risk att utsättas för repressalier och hans livskvalité betydligt hade försämrats med anledning av hans medverkan. Att systemet således har införts på detta sätt, utan någon grund i svensk rättspraxis, aktualiserar sådana risker som tidigare nämnts i uppsatsen vad gäller avsaknaden av vägledning i praxis.

¹²⁶ Rt. 2012 s. 330.

¹²⁷ Rt. 2012 s. 330.

6 Redogörelse för och analys av de svenska kronvittnesdomarna

6.1 Inledning

I detta kapitel redogör jag för och analyserar de första domarna som inkommit sedan kronvittnesbestämmelsen infördes den 1 juli 2022. Domarna analyseras utifrån ett kritiskt perspektiv för att undersöka huruvida dessa domar är i enlighet med kronvitnesssystemets förarbeten och syfte. Domarna analyseras även utifrån ett komparativt perspektiv för att jämföra rättsfallen. Den första domen som analyseras är från år 2009 och avgjordes därmed innan kronvittnesbestämmelsen infördes. I domen har Högsta domstolen tillämpat billighetsskäl där särskild hänsyn har tagits till frågan om den omständighet att den tilltalade har medverkat i utredningen kan utgöra strafflindringsskäl. Det är således med anledning av detta av betydelse att analysera denna dom vilket rättssamhället har benämnt som det första "Kronvittnesmålet" i svensk rätt.

Alla kronvittnesdomar som har dömts ut sedan juli 2022 analyseras inte i detta kapitel. Anledningen till detta är att det är ett flertal domar som har inkommit och ett urval har således behövts göras för att nå i mål med uppsatsens syfte. Det är min uppfattning att domarna skiljer sig åt i vissa aspekter. Att analysera detta institut i ett tidigt skede kan bidra med insikt och en illustration huruvida systemet kan fungera i den svenska rättsordningen. En sammanfattning av denna analys presenteras i kapitel 7 tillsammans med avslutande reflektioner och de identifierade riskerna med domstolens bedömningar.

6.2 Kronvittnesmålet från år 2009¹²⁸

6.2.1 Redogörelse för målet

Kronvittnesbestämmelsen infördes den 1 juli 2022. Det finns däremot ett tidigare mål från 2009 benämnt "Kronvittnesmålet" där en tilltalads medverkan till utredningen resulterade i en allvarlig hotbild mot honom och Högsta domstolen beviljade strafflindring med anledning av denna hotbild. I målet tillämpade Högsta domstolen billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § första stycket tredje och åttonde punkterna brottsbalken. Målet ifråga handlar om fem gärningsmän vilka dömdes för bland annat försök till mord, anstiftan till mord samt medhjälp till försök till mord.¹²⁹

D.L medverkade i utredningen av sin egen och övriga gärningsmäns brottslighet vilket domstolen noterar har påverkat hans personliga livssituation. Under flera år kommer D.L att riskera hot om allvarliga brott och omfattas sedan inledningen av förundersökningen av polisens vittnesskyddsprogram. D.L har med anledning av hans medverkan i utredningen varit tvungen att leva isolerad och träffar enbart familjen vid några enstaka tillfällen.

¹²⁸ NJA 2009 s. 599.

¹²⁹ 3 kap. 1 och 11 §§, 23 kap. 1 § samt 13 kap. 3 § brottsbalken.

6.2.2 Rättens bedömning i strafflindringsfrågan

Domstolen konstaterade att D.L lämnat uppgifter vilket har möjliggjort för flera gärningsmän att lagföras. Denna omständighet i sig inte aktualiserar strafflindring enligt 29 kap. 5 § brottsbalken. Rätten menar att D.L under en längre tid kommer riskera hot om allvarliga brott vilket hör samman med att han lämnade uppgifter om medgärningsmännen. Med anledning av detta anser domstolen att det vore "obilligt" om dessa försvårande konsekvenser inte bedöms till fördel för D.L:s påföljdsbestämning. Högsta domstolen konstaterar således att det föreligger en *undantagssituation* vilket möjliggör strafflindring enligt 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken. Straffvärdet för D.L:s brottslighet var sju år. Domstolen tillämpade en påtaglig straffreducering med anledning av aktuella billighetsskäl och D.L dömdes till tre års fängelse. En straffreducering om fyra år, det vill säga mer än hälften av straffvärdet.

6.2.3 Analys av rättens bedömning

Högsta domstolen har bedömt att D.L ska erhålla strafflindring då han med anledning av hans medverkan i utredningen av andras brott löper risk att utsättas för allvarliga repressalier. D.L erhöll fyra års straffreducering och dömdes till tre års fängelse istället för sju års fängelse vilket var det straffvärde Högsta domstolen konstaterat. Då det saknades vägledning hur stor betydelse omständigheter har vid straffmätningen ansåg domstolen att det handlar om en samlad bedömning utifrån det enskilda fallet. Domstolen ansåg att det med anledning av aktuella billighetsskäl fanns anledning att döma ut en "kraftig straffreducering".

Domen har kritiserats av bland annat Jack Ågren som anser att rättens bedömning är missvisande. Högsta domstolen har avvisat strafflindring vid medverkan av utredningen av annans brottslighet. I domen anser domstolen dock att det i vissa undantagsfall är rimligt med strafflindring vid sådan medverkan när den tilltalade löper väldig risk att utsättas för allvarliga repressalier. Vidare anser Ågren att det faktum att en tilltalad till följd av uppgiftslämnande löper risk för allvarliga hämndaktioner inte bör anses vara en *undantagssituation* som Högsta domstolen har motiverat strafflindringen utifrån utan snarare en normal situation. Trots att domstolen tar avstånd från ett kronvittnessystem blir således denna tillämpning av undantagsbestämmelsen i 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken i praktiken ett likartat resultat.¹³⁰

Det är i min mening främst konsekvenserna av Högsta domstolens "missvisande" dom som har fått gehör bland kritikerna. Det saknas däremot kritik huruvida domstolens omfattande straffreducering överhuvudtaget är lämplig och förenlig med tidigare prejudikat. D.L fick över hälften av straffvärdet reducerat mot bakgrund av att han lämnat uppgifter som han därmed löper risk att utsättas för allvarliga repressalier, att han frivilligt angett sig och var underkastad reseförbud. Likt Ågrens kritik är det fråga om en normal situation där den tilltalade riskerar att utsättas för repressalier av de gängmedlemmar han har vänt ryggen till. Denna omständighet bör den tilltalade ha varit införstådd med vid uppgiftslämnandet då det

¹³⁰ Ang. detta stycke se Ågren, J. Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier, JT nr. 3 2009/10.

faller sig vara en rimlig slutsats med hänsyn till det våldskapital som genomsyrar dessa nätverk.

Det finns prejudikat från Högsta domstolen när den tilltalade frivilligt har angett sig.¹³¹ Högsta domstolen konstaterade att en man som frivilligt angett sig skulle få sex månaders strafflindring vid ett straffvärde om fem år och tre månaders fängelse. En straffreducering som kunde tolkas som relativt stor med hänsyn till tidigare prejudikat.¹³² Det finns även prejudikat när den tilltalade har varit underkastad reseförbud, exempelvis när den tilltalade har varit långvarigt häktad.¹³³ Högsta domstolen konstaterade att de tilltalade som hade varit häktade i drygt ett år skulle få två månaders strafflindring. Sammantaget utifrån prejudikat motsvarar således strafflindring med anledning av frivillig angivelse och underkastat reseförbud omkring åtta månader.

I aktuellt "kronvittnesmål" erhöll D.L fyra års strafflindring av ett straffvärde om sju års fängelse. Beaktat tidigare praxis från Högsta domstolen torde ungefär ett år av denna strafflindring vara hänförd till frivillig angivelse och underkastat reseförbud. Resterande tre år kan således tolkas vara hänförligt till den omständighet att D.L med anledning av sitt uppgiftslämnande löper stor risk att utsättas för repressalier. Det som blir problematiskt i detta fallet är att bestämmelsen vad gäller billighetsskäl ska tillämpas med största försiktighet då det med anledning av dess avsteg från påföljdssystemets grundläggande principer kan komma att bidra till en oenhetlig praxis och sociala orättvisor i straffmätningen.¹³⁴ Genom att tillämpa en sådan kraftig straffreducering bör det således anses att Högsta domstolen inte har beaktat dessa billighetsskäl med försiktighet och har utformat en praxis som dels talar emot tidigare prejudikat, dels bidrar till den oenhetliga praxis som bestämmelsens förarbeten varnar för.

Vid straffmätningen kan rätten döma till ett lägre straff än det straffvärdet anger om särskilda skäl föreligger. Straffvärdet är som nämnt i avsnitt 3.1.2 bestämt i lag och ger uttryck för hur förkastligt ett brott anses vara utifrån brottets skadlighet eller allvarlighet samt gärningsmannens skuld.¹³⁵ Straffvärdet är avgörande för straffmätningen vilket torde hänföra sig till betydelsen för principerna om proportionalitet och ekvivalens.¹³⁶ Straffvärdet bidrar till en viktig moralisk faktor att påverka människans normbildning genom att förse ett brott med ett lagreglerat straff utifrån brottets förkastlighet.¹³⁷ Det är således viktigt även vid straffmätningen när rätten beaktar de så kallade mänskliga faktorerna att strafflindringen bedöms ut med försiktighet då det slutliga straffet bör stå i proportion till det begångna brottet. Att bedöma en strafflindring vilket mer än halverar det straffvärde som är föreskrivet för den aktuella brottsligheten kan således även anses strida mot processrättens grundläggande principer.

¹³¹ NJA 2021 s. 525.

¹³² Se exempelvis NJA 2021 s. 377.

¹³³ NJA 2015 s. 769.

¹³⁴ Prop. 1987/88:120 s. 90.

¹³⁵ A, a., s. 80.

¹³⁶ A, a., s. 77 - 78.

¹³⁷ Jareborg, N., och Zila, J., Straffrättens påföljdslära, 3. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010.

6.3 Kidnappningsmålet¹³⁸

6.3.1 Redogörelse för målet

Den 18 juli 2022 kom den första domen för vilken rätten tillämpade den nya kronvittnesbestämmelsen som trädde i kraft 1 juli samma år.¹³⁹ Avgörandet överklagades och hovrätten meddelade dom den 28 oktober 2022.¹⁴⁰ Tingsrättens avgörande i den del vad gäller gärningsmannen som omfattades av strafflindring med anledning av medverkan till utredningen överklagades inte och tingsrättens avgörande i den del vann laga kraft den 8 augusti 2022.

Målet ifråga handlar om sju tilltalade varav sex gärningsmän dömda för flera olika brott däribland människorov,¹⁴¹ och olaga frihetsberövande.¹⁴² En anonym informatör informerade polisen så tidigt som slutet på november 2021 att en man kidnappats av flera gärningsmän. Personen kunde visa upp ett fotografi som styrkte uppgifterna. När polisen sedan lokaliserar målsäganden haltar han och visar upp en bild på hans skurna fot. Han avstod däremot från att berätta för polisen vad som hänt. En kvinna, J.S, ringer i februari nästa år in till polisen och informerar att en man hade kidnappats av flera gärningsmän i hennes lägenhet. Med hjälp av J.S kunde polisen identifiera flera gärningsmän och få information om hela händelseförloppet. Målsäganden bekräftar sedan händelseförloppet för polisen. Samtliga gärningsmän dömdes till fängelse.

6.3.2 Rättens bedömning i strafflindringsfrågan

Tingsrätten konstaterar att bestämmelsen infördes i nära anslutning till domslutet. Dagen för införandet av kronvittnessystemet var en av dagarna då rättens parter höll slutanförenden. Åklagaren åberopade inte bestämmelsens strafflindring i stämningsansökan eftersom bestämmelsen inte hade införts vid tidpunkten för väckandet av åtalet. Hade åtal väckts efter bestämmelsen trätt i kraft skulle åklagaren, om det fanns skäl att beakta kronvittnessystemet i 29 kap. 5 a § brottsbalken, lämna förslag till påföljd enligt 45 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken. Vid förhandlingen angav åklagaren att J.S deltagande i utredningen bör innebära strafflindring med några månader, inte år. Åklagaren lämnade däremot inget påföljdsförslag till rätten.

Tingsrätten konstaterar att J.S deltagande i utredningen har varit avgörande för att brottet skulle uppmärksammas. Enligt åklagaren i målet har J.S:s uppgifter varit ett "väldigt viktigt bidrag till utredningen"¹⁴³ och uppfyller således de rekvisit som aktualiserar strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken. Enligt rätten har J.S således lämnat information av "helt avgörande betydelse"¹⁴⁴ för lagföringen av människorovet. J.S dömdes för ett brott med lägre straffvärde än det hon åtalats för i stämningsansökan. Oberoende av detta bedömde

¹³⁸ Attunda tingsrätts dom i mål nr: B 1750-22, den 18 juli 2022.

¹³⁹ A, a.

¹⁴⁰ Svea Hovrätts mål nr: B 9320-22, huvudförhandlingens första dag den 26 september 2022.

¹⁴¹ 4 kap 1 § 1 st brottsbalken.

¹⁴² 4 kap 2 § 1 st brottsbalken.

¹⁴³ B 1750-22, s. 115.

¹⁴⁴ B 1750-22, s. 116.

tingsrätten att det fanns skäl att ta hänsyn till hennes viktiga medverkan och därmed sätta ned en stor del av straffet. Tingsrätten fann således att det förelåg särskilda skäl att bedöma ett straff lägre än det som står föreskrivet för brottet.¹⁴⁵ Med anledning av detta ansåg tingsrätten att straffmätningens värde för J.S var åtta månaders fängelse.¹⁴⁶ Hon dömdes till två månaders fängelse i kombination med skyddstillsyn.¹⁴⁷

6.3.3 Analys av rättens bedömning

Rätten ska enligt förarbetena bedöma om det finns möjlighet att bevilja straff lindring och isåfall i vilken omfattning detta ska ske. Att J.S aktivt har medverkat i utredningen av annans brottslighet och lämnat uppgifter av väsentlig betydelse bör, vilket rätten också konstaterar, aktualisera straff lindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken. J.S har, likt förarbetena ställer krav på, lämnat *detaljerade* uppgifter som har möjliggjort polisens fortsatta utredning. J.S har pekat ut medgärningsmän, platser, fordon och ett utförligt händelseförlopp.

Förförbetena konstaterar att i de fall straff lindring är aktuellt utifrån 29 kap. 5 a § brottsbalken ska rätten besluta om en omfattande reducering av straffet. Vad en omfattande reducering av straffet innebär specificerar inte förarbetena. Reduceringen ska dock ske med hänsyn till straffvärdets nivå och brottets styrka och art. Straff kan reduceras med uppemot hälften av straffvärdet om den tilltalade *omfattande* har medverkat i utredningen för vilket denne riskerar att lida eller lider men vilket resulterar i att 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken blir aktuell. Vid bedömningen av omfattningen av reduceringen ska rätten ta hänsyn till omfattningen av den tilltalades medverkan, särskilt om det har varit avgörande för utredningen.

Straffvärdet för gärningen J.S dömdes för är ett års fängelse. Attunda tingsrätt bedömde att straffmätningens värde för J.S var åtta månaders fängelse. Straff lindringen konstaterade tingsrätten således skulle omfatta fyra månaders fängelse, det vill säga en tredjedel av straffvärdet. Tingsrätten konstaterade att J.S:s deltagande i utredningen har varit avgörande för att brottet skulle uppmärksammas eftersom målsäganden till en början inte var samarbetsvillig. Detta trots att en anonym inringare redan hade gett polisen information om händelseförloppet, gärningsmän och ett fotografi som styrker händelsen.

Som ovan nämnt ställer förarbetena upp krav som ska ligga till grund för rättens bedömning huruvida en tilltalad ska erhålla straff lindring för medverkan av annans brottslighet enligt bestämmelsen. Det är min uppfattning, efter att ha studerat kraven ifråga, att rätten har en relativt fri förfoganderätt över vad som ska anses vara "av väsentlig betydelse" och huruvida uppgifterna har främjat polisens utredning. Rätten torde, likt målet ifråga, bedöma den tilltalades främjande medverkan och de väsentliga uppgifterna utifrån vad åklagaren anför att polisen uppgett. Det blir därmed inte, rent krasst, rätten som bedömer om uppgifterna har varit av väsentlig betydelse och främjat polisens utredning. Detta kan kännas relativt

¹⁴⁵ Prop. 2021/22:186 s. 63 ff.

¹⁴⁶ B 1750-22, s. 116.

¹⁴⁷ A, a, s. 117; Se även Jack Ågrens kommentar till 30 kap. 11 § brottsbalken i Lexino 2020-01-01, JUNO.

självkligt eftersom polisens utredning inte kommer rätten tillhanda förrän förundersökningsprotokollet kommer rätten tillhanda. Rätten kan således inte ifrågasätta om polis och åklagare anser att den tilltalades uppgifter har varit av väsentlig betydelse för utredningen. Vad rätten däremot kan bedöma är huruvida åklagaren motiverar dessa omständigheter på ett sätt som möjliggör strafflindring enligt bestämmelsen utifrån de krav som ställs upp i förarbetena. Detta är ett viktigt prövningsförfarande då rätten som kontrollorgan gör en rättssäker prövning.

Åklagaren i målet har konstaterat att J.S uppgifter har varit ett "väldigt viktigt bidrag till utredningen". Som nämnt har polis redan innehaft information om den påstådda kidnappningen och genom en husrannsakan har polis upptäckts ytterligare bevisning. Det kan således tolkas som att J.S snarare har stärkt den bevisning och teori som redan var polis tillhanda. Kronvittnesbestämmelsen tar sikte på utredningen och upplärningen av brottsligheten. Huruvida det faktum att J.S har stärkt bevisläget och möjliggjort för en strängare brottsrubricering för en annan tilltalad ska beaktas i denna bestämmelse anges inte i förarbetena. Eftersom bestämmelsen präglas av effektivitetsskäl och utredningen av ett brott även bör omfatta relevanta gärningsmoment kan det således antas att J.S:s medverkan, vilket har stärkt bevisläget, kan tillämpas i bestämmelsen. Detta förutsätter dock att de specifika uppgifterna har varit väsentliga för utredningen eller brottets straffvärde. Med tanke på att J.S lämnat en detaljerad redogörelse utöver det som framgått av bevisningen i övrigt går det således att konstatera att uppgifterna det rör sig om har varit av väsentlig betydelse för utredningen.

Domstolen understryker att hon *angett sig frivilligt*. Att frivilligt ange sig eller vad anledning är till att man lämnar uppgifter till polisen har ingen betydelse för huruvida strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken blir aktuellt. Det handlar om omfattningen och betydelsen av den tilltalades uppgifter som aktualiserar strafflindring snarare än syftet eller bakgrunden till varför uppgifterna lämnas. Frivillighet bör däremot rimligtvis ha betydelse för i vilken omfattning strafflindring ska ske. Förarbetena ställer däremot inte upp några krav eller ramar för huruvida detta ska ha betydelse för omfattningen av strafflindring. Detta torde istället etablera sig i praxis.

Syftet med kronvitnesssystemet är att stärka rättsprocessen och öka lagföringen. Att stärka rättsprocessen behöver och ska inte innebära att rättssäkerheten åsidosätts eller försämras. En del av rättssäkerhetens viktiga element är det förtroende som åligger domstolarna och de brottsbekämpande myndigheterna. Förarbeten till bestämmelsen vid medverkan av *egen brottslighet*, 29 kap. 5 § femte punkten brottsbalken konstaterade rimligheten av strafflindring när en tilltalad medverkat vid utredningen av sin egna brottslighet och *visat ansvarstagande och skuld*.¹⁴⁸ En sådan ordning kunde ses som ett främjande av respekten för rättsväsendet, brottsoffret samt utrednings- och lagföringsprocessen. Det framgår vidare av förarbetena att det är angivelsen som är det avgörande vid denna strafflindringspunkt.¹⁴⁹ Att en individ

¹⁴⁸ Prop. 1987/88, s. 92.

¹⁴⁹ A, a., s. 92.

upptäcks eller misstänks för ett brott och underlättar polisens utredning möjliggör således inte strafflindring enligt denna bestämmelse. Att gärningsmän kontaktar polisen när de känner att polisen “är dem på spåret” är i sig inte problematiskt. Att domstolen däremot lägger vikt vid denna omständighet till fördel för den tilltalade vilket har skett i detta fallet kan medföra att legitimiteten av kronvittnesinstitutet försämras.

6.4 Narkotikamålet¹⁵⁰

6.4.1 Redogörelse för målet

Göta hovrätt avgjorde den 2 september 2022 ett mål där fem tilltalade dömdes för bland annat narkotikabrott¹⁵¹, grovt narkotikabrott¹⁵² och synnerligen grovt narkotikabrott.¹⁵³ I februari 2022 åkte D.F till Jönköping i en hyrbil där E.A hämtade ett inslaget paket ur bilen. Polis övervakade bilen och stannade senare D.F i Borås där två ytterligare paket innehållande ett kilo kokain vardera påträffades i fordonet. Polis genomförde en husrannsakan i E.A:s lägenhet kort efter mötet med D.F i bilen. På diskbänken påträffades paketet innehållande två kilo kokain. Polis anträffade även 15 kilo cannabisharts i ett förråd i lägenheten. Samtidigt som polis genomförde en husrannsakan i E.A:s lägenhet genomfördes även en husrannsakan i en tredje gärningsmans lägenhet, I.M. Polis hade sedan en tid tillbaka använt hemliga tvångsmedel och avlyssnat hans telefonsamtal och dataöverföring av I.M:s chatt-konversationer samt kameraövervakat hans ytterdörr och lägenhetsentré. Förundersökningen ledde till att två ytterligare gärningsmän, M.H och M.O, kunde identifieras. M.H och M.O har vid två tillfällen tagit emot kassar av E.A i en butik. Samtliga tilltalade dömdes.

6.4.2 Rättens bedömning i strafflindringsfrågan

Hovrätten konstaterar i linje med tingsrättens bedömning att E.A:s risk att utsättas för allvarliga hot och våld ska beaktas i straffmätningen. Hovrätten hänvisar här till Kronvittnesmålet¹⁵⁴ där Högsta domstolen tillämpat strafflindring med anledning av denna påtagliga risk att utsättas för allvarliga brott med anledning av uppgiftslämnandet. Hovrätten motiverar detta ställningstagande utifrån de uppgifter åklagaren har lämnat under hovrättsförhandlingen om E.A:s kontakt med polisens personsäkerhetsprogram och att den överhängande hotbilden kommer med stor sannolikhet kvarstå under en längre period. Hovrätten ändrar dock tingsrättens dom i den bemärkelse att hovrätten grundar sin dom även på 29 kap. 5 a § brottsbalken. Domstolen konstaterar att åklagaren har godtagit att E.A lämnat information av väsentlig betydelse för utredningen om I.M:s inblandning i brottet. Åklagaren har ansett att tingsrättens utdömda straff motsvarar det straffvärde som E.A:s brottslighet har även med hänsyn till hotbilden och medverkan.

¹⁵⁰ B 2683-22.

¹⁵¹ 1 § 1 st 6 p narkotikastrafflagen (1968:64).

¹⁵² 1 § 1 st 1 p och 4 p och 3 § 1 st narkotikastrafflagen (1968:64).

¹⁵³ 1 § 1 st 1 p, 3 p, 4 p och 6 p och 3 § 2 st narkotikastrafflagen (1968:64).

¹⁵⁴ NJA 2009 s. 599, redovisad i avsnitt 6.2.

Hovrätten instämmer med tingsrätten att E.A:s medverkan inte har haft avgörande betydelse för lagföringen. Polis har sedan tidigare utrett I.M:s som huvudmisstänkt och använt flera hemliga tvångsmedel för att samla bevis mot honom. Hovrätten anser däremot att det inte finns skäl att *ifrågasätta* åklagarens inställning att E.A har lämnat uppgifter som har haft väsentlig betydelse för utredningen och hon bör erhålla en relativt betydande strafflindring. Hovrätten sänker E.A:s fängelsestraff till fyra år. En strafflindring om ett och ett halvt år av ett straffvärde om fem och ett halvt års fängelse.

6.4.3 Analys av rättens bedömning

Ett stort argument mot att införa ett kronvitnesssystem har varit risken att rättssäkerheten åsidosätts. I Europakonventionens sjätte artikel stadgas rätten till en rättvis rättegång däribland de rättssäkerhetsprinciper som ska ligga till grund för domstolens prövning. Europadomstolen har i ett mål konstaterat att en misstänkt kan erhålla ett mildare straff vid uppgiftslämning utan att det strider mot artikeln.¹⁵⁵

I målet ifråga har hovrätten gjort följande bedömning i strafflindringsfrågan. Domstolen anser i enlighet med tingsrättens bedömning att E.A:s medverkan inte har haft avgörande betydelse för lagföringen. Polis har innehaft flertal bevis mot I.M som var huvudmisstänkt. Domstolen ansåg däremot att det inte fanns skäl att *ifrågasätta* åklagarens inställning att E.A har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen och dömer ut en avsevärd straffreducering om ett och ett halvt år. Trots att hovrätten således konstaterar att uppgifterna inte har haft väsentlig påverkan på utredningen meddelar hovrätten ändå strafflindring på den grund att det inte finns anledning att *ifrågasätta* åklagarens inställning.

Liksom i Kidnappningsmålet blir det en fråga huruvida det faktum att E.A har stärkt bevisläget och möjliggjort för en strängare brottsrubricering för en annan tilltalad aktualiserar strafflindring enligt bestämmelsen. Svaret anges inte i förarbetena. Eftersom bestämmelsen dock präglas av effektivitetsskäl och utredningen av ett brott, enligt min mening, även bör omfatta gärningsmoment relevanta för brottsrubriceringen och brottets straffvärde kan det således antas att E.A:s medverkan kan tillämpas i bestämmelsen. Detta förutsätter dock att de specifika uppgifterna har varit väsentliga för utredningen eller brottets straffvärde.

Vad som orsakar problematik med hovrättens bedömning är hur domstolen underlåter att redovisa sin bedömning om uppgifternas väsentliga betydelse och dömer utifrån åklagarens inställning. En sådan bedömning bör innebära att domstolen inte gör en sådan kontroll som krävs för att strafflindringen ska betraktas som rättssäker vilket har varit ett starkt argument mot kronvitnesssystemets införande. Bevistemat i detta fallet är strafflindringen och bevisfaktum är den konkreta medverkan den tilltalade har bidragit med vilket har påverkat utredningen väsentligt. Domstolen ska pröva bevistemat utifrån de bevisfaktum som ligger till grund för strafflindringen. Genom en sådan prövning avgör rätten huruvida bevisfaktumens värde uppnår de beviskrav vilka i vanliga fall framgår av lag eller praxis men i detta fall de beviskrav rätten finner lämplig. Denna prövning ska framgå i domskälen för att

¹⁵⁵ Babar Ahmad m.fl. v. Storbritannien, p. 167 och 168.

högre rätt och allmänheten ska kunna kontrollera bevisvärderingens rimlighet. Prövningen ifråga är ett grundläggande krav inom processrätten och essentiellt för prövningens legitimitet och rättssäkerhet.

I en svarsskrivelse från riksåklagaren till Högsta domstolen angående parternas överklaganden har riksåklagaren inhämtat åklagarna i målets yttranden. Åklagarna i målet har yttrat att uppgifterna som E.A har lämnat har stärkt den bevisning som polis och åklagare tidigare haft kännedom om, bland annat den hemliga mobilövervakningen, dataavläsningen, kameraövervakningen samt spaningen och beslagen. Bevisen som polis har lyckats få fram genom denna övervakning är i sig mycket övertygande. Åklagarna i målet har dock framhållit att E.A:s uppgifter har stärkt denna bevisning ytterligare och haft betydelse för huruvida den medmisstänkte har kunnat dömas till synnerligen grovt narkotikabrott istället för grovt narkotikabrott. Riksåklagaren tar hänsyn till detta yttrande och instämmer med hovrätten att E.A har i väsentlig betydelse medverkat till utredningen av medtilltalads brottslighet med anledning av de uppgifter hon lämnat. Riksåklagarens inställning är att hovrättens domslut bör fastställas. Detta med anledning av ovanstående resonemang samt att hovrättens bedömning är i linje med nuvarande praxis vad gäller den tilltalades omfattning av straffreduceringen.¹⁵⁶

Domstolen är som tidigare nämnt inte bunden till åklagarens påföljdsförslag. Hovrättens bedömning i detta fall kan däremot, med anledningen av avsaknaden av en tydlig redogörelse för varför uppgifterna har varit av väsentlig betydelse trots den redan starka bevisningen som inkommit, tolkas som att domstolen är bunden till åklagarens påföljdsförslag tillika inställning. En sådan ordning vilken innebär att åklagaren genom sitt påföljdsförslag eller sin inställning till strafflindringsfrågan kan binda rätten riskerar att ge parterna stor påverkan i vilket straff som bör utdömas. Detta i sin tur utvecklar en praxis som främjar ett så kallat plea-bargain system det vill säga förhandlingssystem utan offentlig insyn vilket Europadomstolen har fördömt.¹⁵⁷ Det förhindrar även en välutvecklad praxis vilket kronvitnesssystemet är beroende av för att bidra till förutsägbarhet och offentlighet vilket processrätten bygger på. Likabehandlingsprincipen riskerar i sin tur att åsidosättas.

Argumentet att kronvitnesssystemet är rättssäkert vilar bland annat på domstolens roll som kontroll- och beslutande organ. Detta innebär således att domstolen fäster vikt inte bara vid åklagarens ställningstagande till strafflindringen utan även de faktiska bevisen som ligger till grund för bedömningen. Europadomstolen har i ett avgörande konstaterat att bedömningen av strafflindring ska ske med stor försiktighet utifrån den samlade bevisvärderingen i det enskilda fallet.¹⁵⁸ Hovrättens bedömning i detta mål torde således i strikt mening strida mot aktuella förarbeten, processrättens grundläggande principer och även Europadomstolens rättspraxis på området.

¹⁵⁶ Ang. detta stycke se Lundh, P., svarsskrivelse EA m.fl. ./ riksåklagaren ang. grovt narkotikabrott m.m., (B-5836-22), 31 oktober 2022; Se även NJA 2021 s. 525.

¹⁵⁷ A, a., p. 167 och 168.

¹⁵⁸ Cornelis v. Nederländerna, p. 395.

6.5 Smugglingmålet¹⁵⁹

6.5.1 Redogörelse för målet

I mars 2022 smugglade B.H, en 20 årig man, tillsammans med sin flickvän 10,3 kg kokain från Amsterdam till Malmö. Det var under en tullkontroll som narkotikan upptäcktes i ett lönnfack i bilen. B.H menar att det är två andra män vilka har haft en hållhake på honom som ligger bakom smugglingen. B.H uppgav de båda männen och har lämnat en detaljerad redogörelse för smugglingen. Mot bakgrund av detta erhöll mannen strafflindring och dömdes till fem års fängelse för bland annat synnerligen grov narkotikasmuggling.¹⁶⁰

6.5.2 Rättens bedömning i strafflindringsfrågan

Domstolen motiverar strafflindringen utifrån att B.H, som däremot inte angivit sig själv och hävdar sin oskuld utifrån att andra förmått honom att agera, aktivt har medverkat i samtliga förhör där han detaljrikt har lämnat uppgifter om såväl sin egen medverkan som andra gärningsmäns medverkan till brottet. De två gärningsmän som B.H har namngivit häktades senare i sin utevaro. Åklagaren i målet har bekräftat att B.H uppgifter har varit av väsentlig betydelse för utredningen då han har angivit två andra gärningsmäns inblandning och att en straffreduktion således ska ske.

Domstolen konstaterar att det rör sig om ett avsevärt allvarligt brott med ett högt straffvärde. B.H har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för dels hans egen medverkan, dels andras medverkan. Tingsrätten tar hänsyn till allvarligheten av brottet och B.H:s medverkan till utredningen och konstaterar således att det ska vara fråga om en relativt betydande strafflindring. Straffvärdet om sex år och tre månader är nära gränsen för straffminimum. Rätten anser därmed att det finns särskilda skäl att döma ut ett straff under straffminimum. I konklusion framhåller tingsrätten att straffmätningens värde för B.H allvarliga brottslighet motsvarar fängelse i fem år. B.H erhöll således en strafflindring om ett år och tre månader, det vill säga ungefär en femtedel av straffvärdet. Domstolen konstaterar vidare att en risk för att B.H kommer att utsättas för repressalier med anledning av hans medverkan inte går att utesluta. Det framkommer däremot inga konkreta uppgifter om eventuella repressalier och saknas således anledning att sänka straffet ytterligare i den bemärkelsen. Straffmätningens värde stannade därmed på fem års fängelse enligt tingsrätten.

6.5.3 Analys av rättens bedömning

Rätten redogör på ett utförligt sätt för strafflindringens aktualisering genom att konstatera att B.H, som däremot inte angivit sig själv och hävdar sin oskuld utifrån att andra förmått honom att agera, aktivt har medverkat i samtliga förhör där han detaljrikt har lämnat uppgifter om såväl sin egen medverkan som andra gärningsmäns medverkan till brottet. De två gärningsmän som B.H har namngivit häktades senare i sin utevaro. Åklagaren i målet har bekräftat att B.H uppgifter har varit av väsentlig betydelse för utredningen då han har angivit två andra gärningsmäns inblandning och att en straffreduktion således ska ske. I målet har

¹⁵⁹ B 3609-22.

¹⁶⁰ 1 § 1 st 1 p, 3 p, 4 p och 6 p och 3 § 2 st narkotikastrafflagen (1968:64).

rätten sammanvägt de bevisfaktum som har lagts fram av åklagaren och den tilltalades försvarare och tagit en ställning till huruvida dessa uppgifter aktualiserar strafflindring enligt bestämmelsens krav.

Både rättens bedömning av strafflindringens aktualitet och dess omfattning är i min mening utifrån förarbetena och även nordisk praxis en korrekt bedömning. Domstolen har även beaktat huruvida 29 kap. 5 § åttonde punkten brottsbalken blir aktuell i ett avskilt stycke, det vill säga en oberoende bedömning. En särskiljning som övriga domstolar vars domar som har analyserats i uppsatsen har underlåtit att göra. Härvid konstaterar domstolen att det inte framkommer konkreta uppgifter om repressalier vilket således gör att strafflindringen som domstolen bedömt med anledning av dennes medverkan till utredningen av annans brott är den enda aktuella grund för vilket strafflindring ska dömas ut. Genom att särskilja dessa strafflindringsbestämmelser har domstolen på ett tydligt och konkret sätt presenterat i domen vad strafflindringen grundar sig i. Detta förfarande möjliggör för allmänheten och högre rätt att på ett enklare sätt ta del av domstolens bedömning i strafflindringsfrågan.

Tingsrätten tar hänsyn till allvarligheten av brottet och B.H:s medverkan till utredningen och konstaterar således att det ska vara fråga om en relativt betydande strafflindring vilket är i linje med bestämmelsens förarbeten. B.H erhöll en strafflindring om ett år och tre månader, det vill säga ungefär en femtedel av straffvärdet. Härvid har domstolen beaktat de försiktighetskrav som krävs för att strafflindringen ska vara förenlig med Europadomstolens uttalanden¹⁶¹ och tar således hänsyn till bland annat den grundläggande straffrättsliga principen om att straffvärdet är avgörande för straffmätningen. Omfattningen av strafflindringen är enligt min mening skäligen utifrån dessa argument och står i linje med tidigare prejudikat¹⁶² vilket bidrar till en enhetlig, rimlig och rättvis praxis.

6.6 Narkotika- och dopningsmålet¹⁶³

6.6.1 Redogörelse för målet

Under perioden september 2021 till mars 2022 har A.A förvarat, bearbetat och förpackat stora mängder cannabisharts och kokain. A.A uppmärksammades av polis då en annan misstänkt, A.G, uppmärksammades av spanare vid A.A:s bil. En husrannsakan genomfördes av bilen varpå en mindre mängd narkotika anträffades. Vid en husrannsakan av A.A:s lägenhet påträffades en stor mängd cannabisharts och kokain. A.A har berättat om hela händelseförloppet både vid förundersökningen och under rättegången. Med anledning av detta erhöll A.A strafflindring.

6.6.2 Rättens bedömning i strafflindringsfrågan

Skaraborgs tingsrätt konstaterar att A.A har medverkat både vid egen brottslighet men även annans brottslighet. När flera strafflindringsgrunder föreligger ska rätten göra en samlad bedömning av straffreduceringens omfattning med utgångspunkt i brottslighetens

¹⁶¹ Cornelis v. Nederländerna, p. 395.

¹⁶² Se exempelvis NJA 2021 s. 377.

¹⁶³ Skaraborgs Tingsrätt dom i mål nr. B 3347-21 och B 1045-22.

straffvärdesnivå.¹⁶⁴ Domstolen konstaterar att straffvärdet för den samlade brottsligheten motsvarar ungefär sex års fängelse. Domstolen motiverar strafflindring vid *egen* medverkan utifrån att A.A dels har “enbart” varit en förvarare, dels medverkat vid utredningen av hans egna brott. Vad gäller de uppgifter han lämnat om andras brottslighet konstaterar domstolen följande. A.A har till följd av sina uppgifter möjliggjort att två andra misstänkta kan lagföras för grovt narkotikabrott. Domstolen resonerar att detta torde ha påverkat tillgången av narkotika på den lokala drogmarknaden på ett kännbart sätt. Med anledning av detta gör domstolen bedömningen att A.A:s uppgifter har varit av väsentlig betydelse för utredningen av annans brottslighet. A.A erhöll tre och ett halvt års straffreducering med anledning av hans medverkan vid egen brottslighet och annans brottslighet och dömdes till fängelse i två och ett halvt år.

6.6.3 *Analys av rättens bedömning*

Rätten bedömer att A.A:s uppgifter har varit av väsentlig betydelse för utredningen av annans brottslighet med anledning av att två andra misstänkta har kunnat lagföras samt att tillgången av narkotika på den lokala drogmarknaden bör ha påverkats på ett kännbart sätt. I förarbetena anges att uppgifterna har varit av väsentlig betydelse i de fall då den tilltalade har lämnat en detaljrik redogörelse för händelseförloppet eller brottets omständigheter, uppgifter av väsentlig fördel för utredningen däribland kontakter, vapen, narkotika eller platser av betydelse.

Att A.A har lämnat uppgifter av sådan betydelse som resulterat i att två andra misstänkta har lagförts kan anses vara uppgifter av sådan väsentlig betydelse som förarbetena ställer upp. Även om förarbetena inte ställer krav på att en misstänkt lagförs för att uppgifterna ska ha varit väsentliga är en sådan omständighet ändå till fördel för den tilltalade vid bedömningen av strafflindring. Rätten bedömer även att A.A:s uppgifter har haft väsentlig betydelse för utredningen av annans brottslighet med anledning av att tillgången av narkotika på den lokala drogmarknaden har påverkats på ett kännbart sätt. Frågan här är således om det faktum att A.A:s uppgifter på ett kännbart sätt har påverkat tillgången narkotika på den lokala marknaden ska anses vara sådana uppgifter som är av väsentlig betydelse *för utredningen* som domstolen bör beakta i sin bedömning.

I 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken anges att rätten vid straffmättningsbedömningen ska beakta om den tilltalade har “lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse *för utredningen* av någon annans brott”. Av ordalydelsen framgår således att betydelsen av uppgifterna bedöms utifrån uppgifternas påverkan på utredningen av den aktuella brottsligheten. Som förarbetena anger handlar det om exempelvis röjandet av platser, personer, vapen eller narkotika vilket kan vara till fördel för utredningen.¹⁶⁵ Listan är inte uttömmande men däremot vägledande för att avgöra uppgifternas betydelse för utredningen. Kronvittnesbestämmelsen tar alltså sikte på utredningen och upplärningen av brottsligheten. Detta framgår även av förarbetena som konstaterar att bestämmelsen motiveras av

¹⁶⁴ Prop. 2021/22:186 s. 120.

¹⁶⁵ Prop. 2021/22:186 s. 59.

effektivitetsskäl och syftar till att underlätta för myndigheter att utreda allvarlig brottslighet i kriminella miljöer.¹⁶⁶

Att tillgången narkotika och narkotikaförsäljningen på den lokala drogmarknaden har påverkats av att A.A har lämnat uppgifter om två andra misstänkta bör inte enligt min mening bedömas som sådana uppgifter vars omständigheter har varit av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Hur dessa uppgifter har påverkat samhället kan inte beaktas i rättens bedömning i detta avseende då denna bedömning dessutom baseras på rättens subjektiva övertygelser av samhällsläget. Rätten bör således inte lägga någon vikt vid hur dessa uppgifter har påverkat narkotikaförsäljningen i samhället eftersom det inte aktualiserar strafflindring enligt nämnda bestämmelse.

Vad gäller strafflindringens omfattning kan följande anföras. A.A erhöll tre och ett halvt års straffreducering med anledning av hans medverkan vid *egen* brottslighet och *annans* brottslighet och dömdes till fängelse i två och ett halvt år. Strafflindringen är omfattande med en reducereing på mer än hälften av straffvärdet. Förarbetena anger att straff kan reduceras med uppemot hälften av straffvärdet om den tilltalade *omfattande* har medverkat i utredningen för vilket denne riskerar att lida eller lider men vilket resulterar i att 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken blir aktuell. Vid bedömningen av omfattningen av reducereingen ska rätten ta hänsyn till omfattningen av den tilltalades medverkan, särskilt om det har varit avgörande för utredningen. Av förarbetena framgår att rätten ska göra en samlad bedömning av straffreduceringens omfattning utifrån brottslighetens straffvärdesnivå när flera strafflindringsgrunder föreligger.¹⁶⁷ Att dessa två bestämmelser, det vill säga 29 kap. 5 § åttonde punkten brottsbalken och 29 kap. 5 a § brottsbalken, är tillämpliga tillsammans kan dock, likt analysen i avsnitt 6.2.3 har berört, falla sig relativt naturligt. Detta i sin tur innebär att rätten i majoriteten av fallen kommer att tillämpa båda bestämmelser och har möjlighet att reducera ett straff uppemot hälften av straffvärdet.

I detta mål har rätten tillämpat en strafflindring över hälften av straffvärdet. Å ena sidan är denna straffreducering lik den bedömning som Högsta domstolen har gjort i det första Kronvittnesmålet vilket redogörs i avsnitt 6.2. Å andra sidan är denna bedömning, precis som har diskuterats ovan, problematisk ur flera rättsliga perspektiv. Enligt min mening har Högsta domstolen i Kronvittnesmålet inte beaktat det försiktighetskrav vid tillämpningen som förarbetena till 29 kap. 5 § brottsbalken ställer upp. Försiktighetskravet härrör till den grundläggande straffrättsliga principen om att straffvärdet är avgörande för straffmätningen. Försiktighetskravet kan även kopplas till Europadomstolens avgörande att straffreducering ska ske med stor försiktighet och förarbetena till billighetsskäl i 29 kap. 5 § brottsbalken. Straffvärdet är ett lagstadgat värde som ger uttryck för hur förkastligt ett brott anses vara utifrån brottets skadlighet eller allvarlighet samt gärningsmannens skuld vilket är en viktig moralisk faktor som påverkar människans normbildning.¹⁶⁸ Det är således viktigt även vid

¹⁶⁶ Prop. 2021/22:186 s. 57.

¹⁶⁷ Prop. 2021/22:186 s. 120.

¹⁶⁸ Prop. 1987/88:120, s. 80.

straffmätningen när rätten beaktar de så kallade mänskliga faktorerna att strafflindringen bedöms med försiktighet då det slutliga straffet bör stå i proportion till det begångna brottet.

I detta sammanhang bör det vara lämpligt att belysa ett viktigt avgörande från Högsta domstolen i Norge, Høyesteret. Domstolen har i detta avgörande konstaterat att det är svårt att ställa upp generella riktlinjer för strafflindring i enskilda fall.¹⁶⁹ Detta innebär således att riktlinjer är nödvändiga, inte minst för att lika fall ska bedömas lika men även för att lika medverkan ska bedömas lika vid straffreduceringen. Høyesteret konstaterar i ett äldre avgörande att avdrag vid medverkan bör vara som störst när den tilltalade lämnat uppgifter som polis inte haft kunskap om tidigare.¹⁷⁰ Ett exempel som återspeglar strafflindringens omfattning är Høyesterets avgörande där en tilltalads medverkan var centralt för uppkläringen av brottet och medgärningsmännen.¹⁷¹ Vid bedömningen av strafflindringen ansågs att för att en tilltalad ska motiveras till att samverka bör strafflindringen återspegla en rimlig kompensation för den tilltalades risk för repressalier med anledning av sin medverkan. Høyesteret satte således ned hovrättens utdömda fängelsestraff från åtta år till sex år och sex månaders fängelse. Strafflindringen på ett och ett halvt år motsvarade omkring en femtedel av den primära påföljden.

Att således bedöma en strafflindring vilket mer än halverar det straffvärde som är föreskrivet för den aktuella brottsligheten vilket rätten i detta mål har gjort kan anses strida mot processrättens grundläggande principer, Europadomstolens praxis och förarbetena. Denna omfattande strafflindring bör enligt min mening anses vara olämpligt hög och riskerar i sin tur att skapa en oenhetlig praxis då resterande domstolar torde tillämpa bestämmelserna i linje med kronvittnesbestämmelsens förarbeten, beaktat spärren om *uppemot* hälften av straffvärdet.

6.7 Rånmålet¹⁷²

6.7.1 Redogörelse för målet

Den 24 mars 2022 stal O.Ö tillsammans med två andra gärningsmän en mobiltelefon genom hot och våld. Samtliga tre gärningsmän bar masker och vapen i form av knivar. Gärningsmännen utdelade flera knytnävsslag och sparkar. Eftersom männen bar masker kunde varken målsäganden eller övervakningskamerorna tyda gärningsmännens identiteter. O.Ö har i förhör pekat ut de två andra gärningsmännen vilket har resulterat i att dessa lagförts. Med anledning av detta har hovrätten bedömt strafflindring för O.Ö.

6.7.2 Rättens bedömning i strafflindringsfrågan

Tingsrätten konstaterar att O.Ö å ena sidan har lämnat uppgifter som i viss hänseende inte har varit till hans fördel, å andra sidan har dessa uppgifter, bland annat händelseförloppet och utpekandet av två andra gärningsmän, varit vaga och i vissa delar motbevisats. Med

¹⁶⁹ Rt 2012 s. 330.

¹⁷⁰ Rt 2007 s. 1677.

¹⁷¹ Rt 1995 s. 242.

¹⁷² Svea Hovrätts dom i mål nr. B 9556-22

anledning av detta ansåg tingsrätten att uppgifterna i fråga inte var av sådan art eller omfattning att strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken skulle bli aktuellt.

Hovrätten gör en annan bedömning än tingsrätten. Hovrätten anser i likhet med tingsrätten att O.Ö:s uppgifter om hans egen brottslighet har varit diffusa och motbevisade vilket inte föranleder strafflindring med anledning av medverkan vid utredning av egen brottslighet. Hovrätten konstaterar däremot att det faktum att O.Ö har namngett övriga gärningsmän som annars inte hade identifierats rimligen måste betraktas vara information som har underlättat eller påskyndat förundersökningen på ett väsentligt sätt. Det handlade däremot om enstaka uppgifter utan någon underbyggd redogörelse kring händelseförloppet som kunde påskynda eller underlätta utredningen. Uppgifterna bör således enbart i skäligen omfattning beaktas vid straffmätningen. Hovrättens bedömning resulterade i en strafflindring om två månaders fängelse vilket resulterade i ett fängelsestraff om ett år och tio månader istället för två år.

6.7.3 Analys av rättens bedömning

Tingsrätten avvisar strafflindringen med anledning av att O.Ö:s uppgifter har varit diffusa och i flera delar motbevisats. Detta trots att han röjt identiteten av två andra gärningsmän. Åklagaren i målet har tagit avstånd från att uppgifterna som O.Ö lämnat aktualiserar strafflindring. Under hovrättens förhandling bekräftar åklagaren däremot att medtilltalad, vilken O.Ö namngett, inte var känd för polisen i utredningen förrän O.Ö namngav honom. En omständighet vilken åklagaren torde ha underlåtit att nämna vid förhandlingen i tingsrätten. Hovrätten konstaterar att dessa uppgifter relaterade till röjandet av medtilltalade, är sådana uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen som aktualiserar strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken. Av förarbetena framgår att uppgifter är av väsentlig betydelse om uppgifterna har varit ägnade att väsentligt påskynda eller underlätta en utredning. Vanligtvis ska det handla om en utförlig redogörelse med upplysningar om exempelvis platser, personer eller föremål.¹⁷³

Hovrätten konstaterar dock att uppgifterna har varit enstaka och inte i relation till någon utförlig redogörelse för omständigheterna. Oavsett om uppgifterna har varit i relation till en utförlig redogörelse eller inte kan strafflindring aktualiseras eftersom detta enbart är som tidigare nämnt ett exempel på sådana uppgifter som aktualiserar tillämpningen av strafflindringen. Eftersom uppgifterna om övriga gärningsmän tidigare var okända för polisen torde straffreduceringen vara något större än två månaders fängelse enligt min mening trots att uppgifterna i övrigt har varit diffusa eftersom dessa uppgifter främst är hänförliga till den tilltalades egna inblandning i brottet.

Detta härrör från Høyesterets ovanstående redogjorda bedömning i ett äldre avgörande där domstolen konstaterade att straffreduceringen bör vara som störst då en gärningsman lämnat uppgifter som polis inte tidigare haft kännedom om.¹⁷⁴ Trots att denna bedömning är från norsk praxis och således endast bidrar till en illustration anser jag att den återspeglar en viktig

¹⁷³ Prop. 2021/22:186 s. 119.

¹⁷⁴ Rt 2007 s. 1677.

del av kronvitnesssystemets syfte att stärka rättsprocessen och öka lagföringen. Genom att kompensera för uppgifter som lämnats för vilka polis inte haft kännedom om tidigare motiveras således den misstänkte att bidra med ny viktig information vilket utan tvekan kan komma att underlätta eller påskynda polisens utredningar. Trots att O.Ö:s uppgifter i flera delar var diffusa och motbevisade och att han inte lämnat en utförlig redogörelse har han ändå informerat polisen om övriga gärningsmän som var för polis okända sedan tidigare. Målsäganden hade inte möjlighet att identifiera dessa gärningsmän då de bar masker. Dessa uppgifter är således ett viktigt bidrag i utredningen och O.Ö bör ha erhållit en något högre strafflindring mot bakgrund av detta.

7 Kronvitnessystemet och de första kronvittnesdomarna

7.1 Kronvittnesbestämmelsernas innebörd för det svenska rättssystemet

I denna uppsats har den nya kronvittnesbestämmelsen och dess förarbeten analyserats för att tolka gällande rätt. Kronvitnessystemet har införts för att bryta den ökade utvecklingen av organiserad brottslighet och det låga antalet uppklarade brott och i sin tur stärka rättsordningen. Den svenska påföljdsbestämningen baseras på de grundläggande principerna om proportionalitet, ekvivalens och förutsägbarhet. Detta innebär att straffet ska stå i proportion till brottet, lika fall ska behandlas lika och straffet ska ha stöd i lag. Inom straffmätningen behandlas de hänsynstaganden som rätten tar ställning till vid påföljdsbestämningen. Däribland utreds möjligheten till strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken då en tilltalad har medverkat i utredningen av annans brottslighet och således lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för att utredningen ska påskyndas eller underlättas.

Denna bestämmelse utmärker sig från övriga hänsynstaganden i lindrande riktning då åklagaren ska presentera ett påföljdsförslag och de omständigheterna som förslaget grundar sig på. Detta förslag ska presenteras i domen oavsett om strafflindring eller ej döms ut. Domstolen är inte bunden till detta påföljdsförslag utan prövar huruvida det föreligger förutsättningar för att medge strafflindring och således i vilken omfattning. I denna prövning är det *av största vikt* att domstolen prövar strafflindringen och dess presenterade omständigheter på ett rättssäkert sätt. Härigenom ska domstolen värdera de bevis som ligger till grund för förslaget och göra en oberoende prövning av strafflindringen. Detta härrör till rättens roll som ett oberoende kontrollorgan och möjliggör till insyn i domstolens prövningsförfarande.

Betänkandet anger inte specifika krav eller vägledning hur domstolen ska värdera bevisning som givits av en annan misstänkt varpå de grundläggande principerna och det lagstadgade förfarandet torde användas även här. Av Europadomstolens praxis och nordisk rättspraxis framgår det dock att sådana uppgifter värderas med försiktighet. Då bestämmelsen i den svenska ordningen är ny är det således av största vikt att domstolens bedömningar tar hänsyn till uppgifternas unika tillkomst för att etablera en välutänkt och rättssäker rättspraxis. En sådan försiktighet och medvetenhet är även viktigt för att bevara syftet med kronvitnessystemet att stärka rättsordningen. Om dessa bevis bedöms som övriga bevis löper domstolar högre risk att beakta felaktiga uttalanden eller liknande vilket försvagar istället för stärker den svenska rättsordningen.

Förarbetena anger att strafflindringen ska vara omfattande när 29 kap. 5 a § brottsbalken är aktuell. Vad detta innebär specificeras inte. Förarbetena betonar dock vikten av att strafflindring som utgångspunkt ska ta hänsyn till omfattningen av den tilltalades medverkan och däribland särskilt om den tilltalades medverkan möjliggjort en utredning. Vidare konstaterar betänkandet att ett straff kan reduceras uppemot hälften av straffvärdet om den tilltalade omfattande har medverkat i utredningen för vilket denne riskerar att lida eller lider men vilket resulterar i att 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken blir aktuell.

Bortsett från dessa kriterier torde rättens bedömning av strafflindringens omfattning vara relativt fri. Att denna bedömning är fri kan å ena sidan, liksom den fria bevisprövningens och bevisvärderingens fördelar, vara till förmån för rätten som inte är begränsad i sin bedömning av vad bevisets värde ska innebära för strafflindringens omfattning i det enskilda fallet. Å andra sidan kan viktiga principer som exempelvis kravet på enlighet och likabehandling åsidosättas då den fria bedömningen för strafflindringens omfattning kan leda till en oenhetlig bedömning tills dess att Högsta domstolen har dömt ett kronvittnesmål och det således finns prejudicerande praxis på området. Risken torde däremot vara oundviklig då strafflindringens omfattning enligt förarbetena ska utvecklas i praxis vilket i sin tur kommer att ta tid.

Som tidigare nämnt är nordisk rättspraxis introducerad i uppsatsen för att illustrera hur en väletablerad rättspraxis på området kan se ut. Danmark och Norge har liksom Sverige inte något uttalad vägledning för hur stor strafflindringen ska vara. Länderna har dock till skillnad från Sverige infört kronvittnessystemet som ett led i att fastställa rättspraxis i lag. Att det svenska systemet har införts på detta sätt, utan någon grund i svensk rättspraxis, aktualiserar därmed sådana risker som tidigare nämnts i uppsatsen som hänför sig till avsaknaden av vägledning i praxis.

Förförarbetena borde således enligt min mening ha specificerat hur straffreduceringens omfattning ska se ut mer än att konstatera att den ska vara betydande. Förförarbetenas konstaterade att ett straff kan reduceras *uppemot hälften* av straffvärdet om den tilltalade omfattande har medverkat i utredningen för vilket denne riskerar att lida eller lider men vilket resulterar i att 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken blir aktuell. Detta kan således tolkas enligt min mening att rätten enbart i de fall då båda dessa omständigheter är aktuella kan döma ut en strafflindring som uppgår till uppemot hälften av straffvärdet och därmed inte kan döma ut strafflindring *över hälften* av straffvärdet. Det kan utläsas och därmed tolkas som att det finns en spärr för hur långtgående strafflindringens omfattning kan tillämpas. Att dessa två bestämmelser, det vill säga 29 kap. 5 § åttonde punkten brottsbalken och 29 kap. 5 a § brottsbalken, är tillämpliga tillsammans kan dock, liksom analysen i avsnitt 6.2.3 har berört, falla sig relativt naturligt. Liksom Ågren har konstaterat är den omständighet att en tilltalad till följd av sin medverkan i utredningen av annans brottslighet löper risk att utsättas för allvarliga repressalier, vilket aktualiserar 29 kap. 5 § åttonde punkten brottsbalken, en naturlig konsekvens av detta handlande. Det torde därmed i majoriteten av kronvittnesmålen vara aktuellt att tillämpa både 29 kap. 5 a § brottsbalken och 29 kap. 5 § åttonde punkten brottsbalken. Detta i sin tur innebär att rätten i en stor del av fallen bör tillämpa båda bestämmelser och således kan reducera ett straff med uppemot hälften av dess straffvärde.

7.2 Riskerna med rättens bedömningar

7.2.1 Strafflindringens omfattning

I uppsatsen har även rättens bedömningar analyserats utifrån gällande rätt för att identifiera brister i domstolens bedömningar. Strafflindringens omfattning har diskuterats i avsnitt 6 där rätten har dömt ut straffreducering i varierande omfattning. Sveriges första kronvittnesdom

från år 2009 har varit föremål för omfattande kritik. Domen har kritiserats av bland annat Ågren som anser att rättens bedömning är missvisande då Högsta domstolen tidigare har avvisat strafflindring kopplat till en tilltalads medverkan i utredningen av annans brottslighet. I domen anser domstolen dock att det i vissa undantagsfall är rimligt med strafflindring vid sådan medverkan när den tilltalade löper väldig risk att utsättas för allvarliga repressalier. Jag anser i enlighet med Ågren att det faktum att en tilltalad till följd av uppgiftslämnande löper risk för allvarliga hämndaktioner inte bör anses vara en undantagssituation som Högsta domstolen har motiverat strafflindringen utifrån utan snarare en normal situation.

Det är min uppfattning att det utöver resonemanget ovan saknas kritik huruvida domstolens omfattande straffreducering överhuvudtaget är lämplig och förenlig med tidigare prejudikat. I Kronvittnesmålet fick den tilltalade över hälften av straffvärdet reducerat mot bakgrund av att han lämnat uppgifter som han därmed löper risk att utsättas för allvarliga repressalier, att han frivilligt angett sig och var underkastad reseförbud. Det som blir problematiskt i detta fall är att bestämmelsen vad gäller billighetsskäl ska tillämpas med största försiktighet då det med anledning av dess avsteg från påföljdssystemets grundläggande principer kan komma att bidra till en oenhetlig praxis och sociala orättvisor i straffmätningen.¹⁷⁵ Genom att tillämpa en sådan kraftig straffreducering bör det således anses att Högsta domstolen inte har beaktat dessa billighetsskäl med försiktighet och har utformat en praxis som dels talar emot tidigare prejudikat, dels bidrar till den oenhetliga praxis som bestämmelsens förarbetena till 29 kap. 5 § brottsbalken varnar för.

Av Narkotika- och dopningsmålet i avsnitt 6.6.3 framgår det att rätten har dömt en straffreducering omkring tre och ett halvt år av ett straffvärde om sex års fängelse. Den tilltalade har således erhållit en strafflindring *över hälften* av straffvärdet. Som framgått i uppsatsen har förarbetena konstaterat att ett straff kan reduceras *uppemot hälften* av straffvärdet om både 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken och 29 kap. 5 § första stycket åttonde punkten brottsbalken blir aktuella. Detta tolkar jag således som en slags spärr för hur långtgående omfattningen får vara som rätten kan döma ut vilket innebär att rätten inte kan döma ut strafflindring *över hälften* av straffvärdet. Att dessa två bestämmelser, det vill säga 29 kap. 5 § åttonde punkten brottsbalken och 29 kap. 5 a § brottsbalken, är tillämpliga tillsammans kan dock, likt analysen i avsnitt 6.2.3 och detta avsnitt har berört, falla sig relativt naturligt. Detta i sin tur innebär att rätten i majoriteten av fallen kommer att tillämpa båda bestämmelser och har möjlighet att reducera ett straff uppemot hälften av straffvärdet.

Å ena sidan är denna strafflindring lik den bedömning som Högsta domstolen har gjort i det första Kronvittnesmålet. Å andra sidan är denna bedömning, precis som har diskuterats ovan, problematisk ur flera rättsliga perspektiv. Försiktighetskravet härrör till bland annat den grundläggande straffrättsliga principen om att straffvärdet är avgörande för straffmätningen. Straffvärdet är ett lagstadgat värde som ger uttryck för hur förkastligt ett brott anses vara utifrån brottets skadlighet eller allvarlighet samt gärningsmannens skuld vilket är en viktig

¹⁷⁵ Prop. 1987/88:120 s. 90.

moralisk faktor som påverkar människans normbildning.¹⁷⁶ Det är således viktigt även vid straffmätningen när rätten beaktar de så kallade mänskliga faktorerna att strafflindringen bedöms ut med försiktighet då det slutliga straffet bör stå i proportion till det begångna brottet. Att bedöma en strafflindring vilket mer än halverar det straffvärde som är föreskrivet för den aktuella brottsligheten kan således även anses strida mot processrättens grundläggande principer. Denna omfattande strafflindring som har dömts ut i bland annat Kronvittnesmålet och Narkotika- och dopningsmålet bör enligt min mening anses vara olämpligt hög och riskerar i sin tur att skapa en oenhetlig praxis då resterande domstolar torde tillämpa bestämmelserna i linje med kronvittnesbestämmelsens förarbeten, det vill säga spärren om *uppemot* hälften av straffvärdet.

I avsnitt 6.7.3 analyseras Rånålet där hovrätten har gjort en annorlunda bedömning än ovanstående fall. Tingsrätten i målet avfärdar strafflindring då den tilltalades uppgifter hade varit diffusa och i flera delar motbevisats. Hovrätten ändrade dock denna bedömning och medgav en strafflindring om två månader. Strafflindringen motiverades utifrån att den tilltalade röjt identiteten av två andra gärningsmän. Åklagaren i målet har tagit avstånd från att uppgifterna som den tilltalade har lämnat aktualiserar strafflindring men har däremot under hovrättens huvudförhandling medgett att medtilltalad, vilken den tilltalade har namngett, inte var känd för polisen i utredningen förrän den tilltalade namngav honom. Hovrätten konstaterar att dessa uppgifter relaterade till röjandet av medtilltalade är sådana uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen som aktualiserar strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken. Hovrätten konstaterar dock att uppgifterna har varit enstaka och inte i relation till någon utförlig redogörelse för omständigheterna. Oavsett om uppgifterna har varit i relation till en utförlig redogörelse eller inte kan strafflindring aktualiseras eftersom detta krav enbart är som tidigare nämnt ett exempel på sådana uppgifter som aktualiserar tillämpningen av strafflindringen. Denna omständighet kan dock och har i detta fallet påverkat hovrättens bedömning av strafflindringens omfattning.

Eftersom uppgifterna om övriga gärningsmän tidigare var okända för polisen torde straffreduceringen vara något större än två månaders fängelse enligt min mening. I just det här fallet är det lämpligt att diskutera hur norsk rätt har hanterat detta. Høyesteret har nämligen i ett äldre avgörande konstaterat att straffreduceringen bör vara som störst då en gärningsman lämnat uppgifter som polis inte tidigare haft kännedom om.¹⁷⁷ Ett exempel som återspeglar strafflindringens omfattning är Høyesterets avgörande där en tilltalads medverkan var centralt för uppklaringen av brottet och medgärningsmännen.¹⁷⁸ Vid bedömningen av omfattningen bör strafflindringen återspegla en rimlig kompensation för den tilltalades risk för repressalier med anledning av sin medverkan. Høyesteret satte således ned hovrättens utdömda fängelsestraff från åtta år till sex år och sex månaders fängelse. Strafflindringen på ett och ett halvt år motsvarade omkring en femtedel av den primära påföljden. Trots att denna bedömning är från norsk praxis och således endast bidrar till en illustration anser jag att den

¹⁷⁶ Prop. 1987/88:120, s. 80.

¹⁷⁷ Rt 2007 s. 1677.

¹⁷⁸ Rt 1995 s. 242.

återspeglar en viktig del av kronvitnesssystemets syfte att stärka rättsprocessen och öka lagföringen.

Det är min uppfattning att genom att kompensera för uppgifter som lämnats för vilka polis inte haft kännedom om tidigare motiveras således den misstänkte att bidra med ny viktig information vilket utan tvekan kan komma att underlätta eller påskynda polisens utredningar. Trots att den tilltalades uppgifter i Rånålet i flera delar var diffusa och motbevisade och att han inte lämnat en utförlig redogörelse har han ändå informerat polisen om övriga gärningsmän som var för polis okända sedan tidigare. Målsäganden hade inte möjlighet att identifiera dessa gärningsmän då de bar masker. Dessa uppgifter är således ett viktigt bidrag i utredningen och den tilltalade borde enligt min uppfattning erhållit en något högre strafflindring mot bakgrund av detta.

7.2.2 Uppgifternas väsentliga betydelse för utredningen

I 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken anges det att rätten vid straffmätningen ska beakta om den tilltalade har "lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott".¹⁷⁹ Av ordalydelsen framgår det således att betydelsen av uppgifterna bedöms utifrån uppgifternas påverkan på utredningen av den andras brottslighet. Som förarbetena anger handlar det om exempelvis röjandet av platser, personer, vapen eller narkotika vilket kan vara till fördel för utredningen. Listan är som nämnt inte uttömmande men däremot vägledande för att avgöra uppgifternas betydelse för utredningen.

I avsnitt 6.6.3, Narkotika- och dopningsmålet, framgår det att rätten motiverar uppgifternas väsentliga betydelse utifrån att den tilltalades medverkan torde ha resulterat i en minskad tillgång av narkotika på den lokala drogmarknaden och således påverkar narkotikaförsäljningen. Denna omständighet, vilken är hänförlig till en teori om en samhällskonsekvens, bör inte tolkas som en sådan omständighet som förarbetena syftar på. Förarbetena har angett att av väsentlig betydelse kan även vara uppgifter som möjliggör att brott stoppas i planerings- eller försöksstadium. Att den lokala drogmarknaden påverkas kvalificeras inte heller som sådana brott som är i planerings- eller försöksstadium. Detta ställningstagande är en ogrundad antagelse vilken inte bör tillmätas betydelse i rättens bedömning huruvida uppgifterna har varit av väsentlig betydelse för utredningen. Rätten ska enbart, likt ordalydelsen anger, bedöma huruvida uppgifterna har påverkat utredningen. Att den tilltalade har erhållit strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken på den grund att han har lämnat uppgifter vilket har lett till att två andra har lagförts torde vara sådana omständigheter som aktualiserar bestämmelsen vilket innebär att strafflindringen är korrekt tillämplad i det avseendet. Rätten bör däremot inte lägga någon vikt vid hur dessa uppgifter har påverkat narkotikaförsäljningen i samhället eftersom det inte aktualiserar strafflindring enligt nämnda bestämmelse. Att den tilltalade däremot har erhållit en strafflindring om tre och ett halvt år av ett straffvärde om sex års fängelse är däremot, vilket har redogjorts för ovan i avsnitt 7.2.1, olämpligt och oförenligt med förarbetena och svenska grundläggande principer.

¹⁷⁹ 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken.

7.2.3 "Frivillighet"

Frivillighetsaspekten har berörts i avsnitt 6.3.3, Kidnappningsmålet. Det finns inget krav att den tilltalade ska ha angett sig frivilligt. Detta ska däremot inte blandas ihop med kravet att medverkan ska vara i frivilliga former och inte under tvång. Att den tilltalade inte behöver ha angett sig frivilligt innebär att en misstänkt kan medverka i utredningen även efter det att personen har blivit misstänkt för brottet. Förarbeten till bestämmelsen vid medverkan av *egen* brottslighet, 29 kap. 5 § femte punkten brottsbalken konstaterade rimligheten av strafflindring när en tilltalad medverkat vid utredningen av sin egna brottslighet och *visat ansvarstagande och skuld*.¹⁸⁰ En sådan ordning kunde ses som ett främjande av respekten för rättsväsendet, brottsoffret samt utrednings- och lagföringsprocessen. Det framgår vidare av förarbetena att det är angivelsen som är det avgörande vid denna strafflindring.¹⁸¹ Att en individ upptäcks eller misstänks för ett brott och underlättar polisens utredning möjliggör således inte strafflindring enligt denna bestämmelse.

Syftet med kronvittnessystemet är att stärka rättsprocessen och öka lagföringen. Att stärka rättsprocessen behöver och ska inte innebära att rättssäkerheten åsidosätts eller försämrats. En del av rättssäkerhetens viktiga element är det förtroende som åligger domstolarna och de brottsbekämpande myndigheterna. Att gärningsmän kontakter polis när de känner att polisen "är dem på spåret" är i sig inte problematiskt. Det är dessutom inte problematiskt att lägga vikt vid frivillighetsaspekten vid bedömningen om den tilltalade har visat ansvarstagande och skuld genom att ange brottet frivilligt utan polisens inblandning. Det som blir problematiskt är när domstolen i Kidnappningsmålet lägger vikt vid denna omständighet till fördel för den tilltalade i fall då den tilltalades medverkan i utredningen knappast grundar sig i en frivillig angivelse.

7.2.4 Åklagarens påföljdsförslag

Som nämnt i avsnitt 6.3.3, Kidnappningsmålet, ställer förarbetena upp krav som ska ligga till grund för rättens bedömning huruvida en tilltalad ska erhålla strafflindring för medverkan av annans brottslighet enligt bestämmelsen. Det är min uppfattning, efter att ha studerat kraven ifråga, att rätten har en relativt fri förfoganderätt över vad som ska anses vara "av väsentlig betydelse" och huruvida uppgifterna har främjat polisens utredning. Rätten torde inte av naturliga skäl kunna ifrågasätta om polis och åklagare anser att den tilltalades uppgifter har varit av väsentlig betydelse för utredningen. Vad rätten däremot kan bedöma är huruvida åklagaren motiverar dessa omständigheter på ett sätt som möjliggör strafflindring enligt bestämmelsen utifrån de krav som ställs upp i förarbetena. Detta är ett viktigt prövningsförfarande då rätten som kontrollorgan gör en rättssäker prövning.

I Kidnappningsmålet konstaterar rätten att uppgifterna den tilltalade har lämnat var av väsentlig betydelse för utredningen. Domstolen hänvisar härvid till åklagarens ställningstagande att den tilltalade har lämnat ett "våldigt, väldigt viktigt bidrag till utredningen". Rätten motiverar strafflindringen utifrån att den tilltalades medverkan har varit

¹⁸⁰ Prop. 1987/88, s. 92.

¹⁸¹ A, a., s. 92.

essentiell för utredningens inledande och avgörande för dess fortsättning. Härvid lägger domstolen vikt vid polis och åklagares utsago att brottet, trots flera uppgifter innan den tilltalades medverkan, inte kunde utredas då målsäganden inte var samarbetsvillig. I detta specifika fall kan det antas att domstolen har ställt åklagarens inställning i relation till de bevisfaktum som inkommit under förhandlingen, däribland det faktum att målsäganden inte har varit samarbetsvillig och den tilltalades detaljerade redogörelse. Denna bedömning är korrekt enligt förarbetena då förarbetena inte ställer krav på att uppgifterna ska ha varit okända för polisen innan uppgiftslämnandet utan snarare vilken påverkan uppgifterna har haft på utredningen. Att domstolen däremot lägger vikt vid att den tilltalade frivilligt kontaktat polis är enligt min mening inte en helt korrekt bedömning vilket berörs i avsnitt 7.2.3. Detta ställningstagande torde inte ha betydelse för huruvida strafflindring ska dömas ut däremot hur stor reduceringen ska vara.

I Narkotikamålet, avsnitt 6.4.4, blir problematiken med åklagarens påföljdsförslag ett faktum. I detta mål bortser domstolen från ett av de viktiga kraven vilket följer av bestämmelsens lydelse om uppgifternas väsentliga betydelse. Domstolen har motiverat att "*den tilltalades medverkan har inte varit av avgörande betydelse för lagföringen*"¹⁸² med nästkommande ställningstagande att "det finns dock ingen anledning att ifrågasätta åklagarens uppfattning att *den tilltalade* har lämnat vissa uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen".¹⁸³ Det går således att tolka som att dessa ställningstaganden hör samman och att domstolens beteckning av *lagföring* härrör till kravet om *väsentlig betydelse för utredningen*. Genom att läsa domen kan det tolkas som att domstolen grundar strafflindringen helt på åklagarens inställning trots att domstolen har konstaterat att den tilltalades medverkan inte har varit avgörande för lagföringen av den huvudmisstänkte. Domstolen bortser från detta genom att bedöma att det inte finns anledning att "*ifrågasätta*" åklagarens uppfattning, trots att domstolen har konstaterat att de uppgifter som lagföringen för den medmisstänkte grundar sig på har kommit polisen tillhanda genom spaning och hemliga tvångsmedel. Som tidigare nämnt behöver den tilltalades uppgifter inte leda till en lagföring för att strafflindring ska bli aktuellt av åtskilliga skäl. Den tilltalade i fallet har stärkt bevisläget enligt åklagaren och möjliggjort för en strängare brottsrubricering för en annan tilltalad. Huruvida detta aktualiserar strafflindring enligt bestämmelsen anges inte i förarbetena. Det kan dock antas att dessa omständigheter omfattas av bestämmelsen då bestämmelsen präglas av effektivitetsskäl och utredningen av ett brott även bör omfatta gärningsmoment relevanta för brottsrubriceringen och brottets straffvärde. Det som blir viktigt att poängtera här är dock att oavsett om uppgifterna främjat en utredning eller stärkt bevisläget förutsätter tillämpningen av bestämmelsen att de specifika uppgifterna har varit av *väsentlig betydelse*.

Domstolen är som tidigare nämnt inte bunden till åklagarens påföljdsförslag. Hovrättens bedömning i detta fall kan däremot tolkas som att domstolen de facto är bunden till åklagarens påföljdsförslag tillika inställning. En sådan bedömning torde innebära att domstolen inte gör en sådan kontroll som krävs för att strafflindringen ska betraktas som

¹⁸² B 2683-22, s. 11.

¹⁸³ A, a., s. 11.

rättssäker, ett argument som användes av motståndare mot kronvittnessystemets införande. Domstolen ska pröva beviset som det vill säga strafflindringen utifrån de bevisfaktum som ligger till grund för strafflindringen det vill säga den konkreta medverkan den tilltalade har bidragit med vilket har påverkat utredningen väsentligt. Genom en sådan prövning avgör rätten huruvida bevisfaktumens värde uppnår de beviskrav vilka i vanliga fall framgår av lag eller praxis men i detta fall de beviskrav rätten finner lämplig. Denna prövning ska framgå i domskälen för att högre rätt och allmänheten ska kunna kontrollera bevisvärderingens rimlighet. Prövningen ifråga är ett grundläggande krav inom processrätten och essentiellt för prövningens legitimitet och rättssäkerhet.

Enligt min bedömning går det till och med att tolka domstolens bedömning så långt att domstolen i detta mål innehar en omvänd bevisbörda att bevisa varför åklagarens inställning går att "ifrågasätta". Detta kan innebära att domstolen frångår den fulla bevisbördan åklagaren har att bevisa att uppgifterna har varit av väsentlig betydelse trots att polis haft kännedom om uppgifterna sedan tidigare. En ordning som innebär att åklagaren genom sitt påföljdsförslag eller sin inställning till strafflindringsfrågan kan binda rätten riskerar att ge parterna stor påverkan i vilket straff som bör utdömas. Detta i sin tur utvecklar en praxis som främjar ett så kallat plea-bargain system, det vill säga förhandlingssystem utan offentlig insyn, vilket Europadomstolen har fördömt.¹⁸⁴ Det förhindrar även en välutvecklad praxis vilket kronvittnessystemet är beroende av för att bidra till förutsägbarhet och offentlighet vilket processrätten bygger på. Likabehandlingsprincipen riskerar i sin tur att åsidosättas.

Argumentet att kronvittnessystemet är rättssäkert vilar bland annat på domstolens roll som kontroll- och beslutande organ. Detta innebär således att domstolen inte bara fäster vikt vid åklagarens ställningstagande till strafflindringen utan även de faktiska bevisen som ligger till grund för bedömningen. Europadomstolen har i ett avgörande konstaterat att bedömningen av strafflindring ska ske med stor försiktighet utifrån den samlade bevisvärderingen i det enskilda fallet.¹⁸⁵ Hovrättens bedömning i detta mål torde således i strikt mening strida mot aktuella förarbeten, processrättens grundläggande principer och även Europadomstolens rättspraxis på området.

7.3 Konklusion

I uppsatsen har det konstaterats ett antal brister i domstolarnas bedömningar. Genom att identifiera dessa brister torde det även vara lämpligt att bidra med förslag hur dessa brister ska undvikas i framtida kronvittnesmål. Rättens bedömningar är varierande och i vissa fall omotiverade. I vissa fall har rätten baserat sin bedömning av strafflindringsfrågan utifrån åklagarens förslag trots att rätten konstaterat att uppgifterna inte har varit av väsentlig betydelse vilket är ett krav för att strafflindring enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken ska bli aktuellt. I andra fall har domstolen tillämpat en omfattande strafflindring, vilket framgår som förenligt med förarbetena, men som däremot enbart bör uppgå till uppemot hälften av straffvärdet. Något som inte har beaktats i vissa av domstolarnas bedömningar. I något fall

¹⁸⁴ Case of Babar Ahmad m. fl. v. Storbritannien, p. 167 och 168.

¹⁸⁵ Cornelis v. Nederländerna, p. 395.

har rätten gjort en alltigenom korrekt bedömning utifrån kronvitnesssystemets syfte och förarbeten.

Det ska inte bortses från varför införandet av kronvitnesssystemet motiverades av förarbetena som rättssäkert och förenligt med svensk rätt. Förarbetena angav att prövningen av strafflindring är rättssäker då det är domstolen som är kontrollorgan och gör en oberoende bedömning utifrån straff- och processrättsliga bestämmelser. När domstolar dock enbart utgår från åklagarens förslag eller inte motiverar sin tillämpning av strafflindringen i den mån som är lämpligt faller således denna argumentation för varför kronvitnesssystemet är rättssäkert och systemet riskerar att skapa en allvarlig problematik i den svenska rättsordningen och en oroväckande utveckling för domstolens praxis. När åklagaren kan binda domstolen i påföljdsfrågan skapas en risk att ge parterna för stor påverkan i vilket straff som bör utdömas vilket främjar ett så kallat plea-bargain system, det vill säga förhandlingssystem utan offentlig insyn, vilket Europadomstolen har fördömt.

Av vad som framgår av ovanstående analys är de svenska domstolarnas rättstillämpning ojämn, främst vad gäller strafflindringens omfattning. Den ojämna rättstillämpningen är i princip oundviklig i bestämmelsens tidiga skede då straffreduktionen kommer att få utvecklas i praxis. Detta kommer däremot att ta tid och utdömda strafflindringar och kommande strafflindringar enligt 29 kap. 5 a § brottsbalken kommer troligtvis att fortsätta bedömas olika. Detta resonemang har förarbetena någorlunda bortsett från med hänvisning till att reduktionen behöver utvecklas i praxis. Risken med oenhetliga bedömningar hade kunnat undvikas om förarbetena angett en tydligare vägledning för strafflindringens tillämpning och omfattning. Betänkandet har redogjort för mål från norska och danska domstolar utan att konstatera huruvida dessa bör vara vägledande för svenska domstolars bedömning. Propositionen tar inte upp dessa domars innehåll överhuvudtaget. Om förarbetena hade förarbetena tagit inspiration av dansk och norsk rättspraxis genom att använda dessa som vägledning för svensk rätt i bedömningen av tillämpningen och omfattningen av strafflindring. Detta har däremot inte skett vilket innebär att nuvarande och kommande domar fortsättningsvis kan komma att bedömas olika. Detta är en kritisk utveckling av den svenska straff- och processrätten som bygger på att lika fall ska bedömas lika vilket följer av likhetsprincipen i 1 kap. 9 § regeringsformen. Med anledning av denna kritiska utveckling kommer jag avslutningsvis att bidra med förslag på hur rätten bör bedöma strafflindring och dess omfattning för att förhindra att viktiga rättsliga principer däribland likhetsprincipen åsidosätts.

7.4 Förslag på förbättringar i rättens bedömning

Det är av största vikt att domstolarna respekterar det kontrollansvar de besitter och skapar en medvetenhet av att inte enbart påverkas av åklagarens påföljdsförslag. Liksom åklagarens påföljdsförslag ska anges i domen enligt 30 kap. 5 § första stycket fjärde punkten rättegångsbalken bör även domstolen enligt min uppfattning i domslutet tydligare presentera och motivera de bevisfaktum som ligger till grund för strafflindringen. På så vis kan rätten kontrollera och se över sin egen prövning och säkerställa att de omständigheter domstolen

grundar strafflindringen på uppnår kraven på uppgifternas *väsentliga betydelse för utredningen*.

Detsamma kan nämnas om domstolens bedömning av straffreduceringens omfattning. Det är ett betydligt större antal mål som kan komma att drabbas av oenhetliga bedömningar då prejudicerande praxis kommer att ta tid och det redan efter fem månader sedan bestämmelsen infördes har avgjorts mål med en ojämn rättstillämpning. För att minska denna risk bör domstolen noggrannare beakta de försiktighetskrav som Europadomstolen har konstaterat och som förarbetena till billighetskälan har påkallat. Domstolarna bör även i större omfattning beakta den spärr som förarbetena till kronvittnesbestämmelsen har ställt upp vad gäller strafflindringens omfattning när 29 kap. 5 § brottsbalken och 29 kap. 5 a § brottsbalken är aktuella. En sådan försiktighet och medvetenhet är viktig för att bevara syftet med kronvitnessystemet att stärka rättsordningen.

Mot bakgrund av min analys av de svenska kronvittnesmålen och med inspiration av de nordiska domstolarnas tillämpning av deras kronvitnessystem anser jag att domstolen vid bedömningen av strafflindringens omfattning i första hand bör basera sin bedömning på följande två omständigheter.

1 *Uppgifternas påverkan på utredningen*

Utgångspunkten bör alltid vara i vilken omfattning uppgifterna har påverkat utredningen. Det bör inte spela roll att det är en utförlig redogörelse eller om det handlar om enstaka uppgifter då det är uppgifternas väsentliga betydelse för utredningen som är avgörande. Har uppgifterna inneburit att ett brott har uppmärksamats och en förundersökning har inletts bör reduceringen vara *stor*. Har uppgifterna möjliggjort för en utredning att fortsätta bör detta resultera i en *relativt stor* reducering. Har uppgifterna möjliggjort för flera gärningsmän att åtalas, narkotika eller vapen återfunnits eller dylikt bör även detta resultera i en *relativt stor* reducering. Det är således konsekvenserna som har betydelse för strafflindringens omfattning. Detta bör förtydligas, inte minst beaktat exempelvis bedömningen i Rånålet, Narkotika- och dopningsmålet samt Kidnappningsmålet, där rätten har en ojämn rättstillämpning av strafflindringens omfattning.

2 *För polis okända uppgifter*

Om uppgifterna, som är av väsentlig betydelse för utredningen, har varit okända för polisen bör detta återspeglas i strafflindringen genom att döma ut en *stor* straffreducering. Uppgifter som varit kända för polis sedan tidigare men som uppmärksammas av kronvittnet kan naturligtvis ha betydelse för utredningen. Det är däremot av vikt att kompensera för uppgifter som varit okända för polis sedan tidigare för att främja ett betydelsefullt samarbete med polis.

Dessa omständigheter anser jag bör kompletteras med adekvat bevisning utöver åklagarens ställningstagande. I de fall stödbevisning inte är möjligt bör åklagaren redovisa en utförlig redogörelse hur uppgifterna påverkat utredningen. Denna redogörelse bör inkluderas i domen som en bilaga till fördel för allmänheten. Om 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken är aktuell tillsammans med antingen ett övrigt billighetsskäl i 29 kap. 5 § brottsbalken eller om den enskilde dessutom har medverkat i utredningen av egen brottslighet enligt 29 kap. 5 a § första stycket brottsbalken bör straffreduceringen som högst vara uppemot hälften av det samlade straffvärdet. Detta framgår av förarbetena till 29 kap. 5 a § brottsbalken vilket har redogjorts för ovan. Detta innebär således att straffreduceringen inte kommer att överstiga hälften av straffvärdet i något fall. Denna försiktighetsåtgärd hänförs som tidigare nämnt till Europadomstolens praxis och förarbetena till billighetsskäl som framgår av 29 kap. 5 § brottsbalken. Detta bör i sin tur innebära att i mål där enbart 29 kap. 5 a § andra stycket brottsbalken är aktuell kan strafflindringen inte uppgå till uppemot hälften av straffvärdet. I dessa mål bör domstolen enbart tillämpa strafflindring om exempelvis en femtedel, en fjärdedel och en tredjedel av straffvärdet. Vilken omfattning av dessa som blir aktuell bör bero på de två omständigheter som nämnts ovan.

Sammantaget finns det enligt min uppfattning områden för vilka domstolen kan förbättra sina redovisningar och bedömningsgrunder. Dessa förbättringar hänförs i första hand till rättens domslut. Det finns flera möjligheter för domstolarna att se över sina bedömningar och förbättra rättsläget för att förhindra att viktiga principer som exempelvis likhetsprincipen åsidosätts. Det finns även viktiga aspekter kring de försiktighetsåtgärder som domstolen ska vidta när billighetsskäl aktualiseras vilka ämnar till att främja en enhetlig praxis och sociala rättvisor vid straffmätningen. Dessa försiktighetsåtgärder är viktiga, inte minst när det handlar om straffreducering med anledning av medverkan i utredning av annans brottslighet då det i de fall är fråga om betydande straffreduceringar.

Källförteckning

Klicka på respektive källa för att få tillgång till eventuell länk.

Offentligt tryck

Sverige

Lundh, Petra, svarsskrivelse EA m.fl. ./ riksåklagaren ang. grovt narkotikabrott m.m., (B-5836-22), 31 oktober 2022.

SOU 1926:32 - Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning.

SOU 1938:44 - Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.

SOU 2005:117 - Ett effektivt brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder.

SOU 2017:7 - Straffprocessens ramar och domstolens beslutsunderlag i brottmål – en bättre hantering av stora mål

SOU 2021:35 - En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring.

SOU 2021:68 - Skärpta straff för brott i kriminella nätverk.

Norge

NOU 2016:24 - Ny Straffeprosesslov.

Ot.prp.nr.75 (2006-2007), Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet), Justis- og beredskapsdepartementet.

Danmark

Straffelovrådet, Straffelovrådets betænkning om straffsættelse og strafferammer I, betænkning nr 1424, 2002.

Rigsadvokat, *Meddelelse Nr. 11/1998* den 21 oktober 1998 i Anklagemyndighedens Årsberetning 1998-1999.

Rundskriv nr. 3/2007, *Tilståelsesrabatt*, Rigsadvokaten, Oslo, den 7 maj 2007.

Propositioner

Proposition 1987/88:120 - om ændring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Proposition 2014/15:37 - Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet.

Proposition 2021/22:17 - Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.

Proposition 2021/22:186 - En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring.

Departementsserien

Justitiedepartementet, *Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet*, Ds. 2008:6, publicerad 18 januari 2008. (hämtad 3 oktober 2022)

Rättsfallsregister

Europadomstolen

Case of Babar Ahmad and others v. The United Kingdom, no. 24027/07, 11949/08 och 36742/08.

[cit. Case of Babar Ahmad m. fl. v. Storbritannien]

Cornelis v. Netherlands, no. 994/03, ECHR 2004-V.

[cit. Cornelis v. Nederländerna]

Sverige

Länkar till underrättsdomarna saknas. Begär ut dem [här](#).

Tingsrätt

Attunda tingsrätts avgörande i mål nr. B 1750-22

[cit. Kidnappningsmålet]

Malmö tingsrätts avgörande i mål nr. B 3609-22.

[cit. Smugglingsmålet]

Skaraborgs Tingsrätt avgörande i mål nr. B 3347-21 och B 1045-22.

[cit. Narkotika- och dopningsmålet]

Hovrätt

Göta hovrätts avgörande i mål nr. B 2683-22.

[cit. Narkotikamålet]

Svea hovrätts avgörande i mål nr. B 9320-22.

[cit. Kidnappningsmålet]

Svea Hovrätts avgörande i mål nr. B 9556-22.

[cit. Rånålet]

Högsta domstolen

NJA 2009 s. 599.

[cit. Kronvittnesmålet]

Danmark

Länkar saknas. Begär ut dem [här](#).

Højesteret

U.1998.1317 Nedsættelse af straf for narkotikaforbrydelse under hensyn til medvirken ved sagens oplysning.
[cit. U.1998.1317]

U.2011.2203 Ikke grundlag for yderligere strafnedsættelse i en sag, hvor T havde samarbejdet med politiet.
[cit. U.2011.2203]

Norge

Länkar saknas. Begär ut dem [här](#).

Højesteret

Rt 1995 s. 242.

Rt. 2007 s. 1056.

Rt. 2007 s. 1677.

Rt. 2012 s. 330.

Litteratur och artiklar

Källor utan länk är fysisk litteratur, resterande är elektronisk litteratur.

Agell Anders, *Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen. Med en exkurs om rättsvetenskapen i Sverige*, SvJT, 2002:87.

Agell, Anders, *Rättsdogmatik eller konstruktiv rättsvetenskap*, i Frändberg, Åke, Göranson, Ulf & Håstad, Torgny (red.), Festskrift till Stig Strömholm. Uppsala: Iustus, 1997.

Collier, David, *The Comparative Method*, i Finifter, Ada W. (red.), *Political Science: The State of the Discipline II*. Washington D.C., The American Political Science Association, 1993.

Diesen, Christian, *Bevispraxis*, Bevis 5, Svensk bevispraxis 1948- 1999, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2000.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael, *Rättegång. Fjärde häftet*, 7 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2009.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael, *Rättegång. Femte häftet*, 8 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2011.

Hjertstedt, Mattias, *Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt*, i Ruth Mannelqvist, Staffan Ingmanson, Carin Ulander-Wänman (ed.), Festskrift till Örjan Edström (pp. 165-173). Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet, 2019.

Hjertstedt, Mattias, *Tillgången till handlingar för brottsutredare: En rättsvetenskaplig studie av beslag med husrannsakan, myndigheters utlämnandeskyldighet samt editions- och exhibitionsplikt*, Uppsala: Iustus, 2011.

Jareborg, Nils, och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdlära*, 3. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010.

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, Svensk Juristtidning 2004.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur, 2018.

Lambertz, Göran, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, Svensk Juristtidning 2002, s. 265–266.

Lindell, Bengt, *Sakfrågor och rättsfrågor: en studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt*, Iustus förlag, Uppsala universitet, 1987.

Peczenik, Aleksander, *Juridikens allmänna läror*, SvJT 2005 s. 249 ff.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Omarb. [utg.], Norstedts juridik, Stockholm, 2007, s. 104.

Zweigert, Konrad & Kötz, Hein, *Introduction to Comparative Law*, 3:e uppl. Oxford: Clarendon, 1998.

Lagkommentarer

Sverige

Borgström, Peter, kommentar till 35 kap. 1 § rättegångsbalken, not 1453– 1454, i JUNO.

Ågren, Jack, kommentar till 29 kap. 4 § brottsbalken i JUNO.

Ågren, Jack, kommentar till 30 kap. 11 § brottsbalken i JUNO.

Norge

Matningsdal, Magnus, Straffeloven 2005. Lovkommentar, 78 §, Juridika, 23 april 2020.

Internetkällor

Artiklar

Helsingforsavtalet: Samarbetsöverenskommelse mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, publ. 2018:717, Nordiska ministerrådet och Nordiska rådet, 29 juni 2018.

Rapporter

Granath, Sven och Sturup, Joakim, *Homicide clearance in Sweden 1990–2013 with special reference to firearm perpetrated homicides*, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, volym 19, avsnitt 1, 2018. (hämtad 1 november 2022)

Hradilova Selin Klara, *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder; En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*, rapport 2021:8, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2021.

Skinnari Johanna, Weding Linda och Korsell Lars, *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen*, rapport 2008:8, Brottsförebyggande rådet, publikationsår 2008.

Korsell Lars, Kers Anna, Sundin Rasmus, Gustafsson Charlotta, Gustafsson Figueroa Kerstin, Skinnari Johanna, Vesterhav Daniel, Alexandersson Lars och Eliasson Kajsa, *Lokal organiserad brottslighet: en handbok om motåtgärder*, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2010.

Lifvin Sofie, Molin Maria, Irlander Strid Åsa och Viberg Johanna, *Nationella trygghetsundersökningen 2020; Om utsatthet, otrygghet och förtroende*, rapport 2020:8, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2020.

Lundgren, Jon, *Kortanalys om brottsutvecklingen*, Kortanalys 4/2019, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2019.

Skinnari Johanna, Jonsson Anna och Vesterhav Daniel, *Tystnadskulturer; En studie om tystnad mot rättsväsendet*, rapport 2019:10, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2019.

Skinnari Johanna, Marklund Fredrik, Nilsson Erik, Stjärnqvist Christian och Vesterhav Daniel, *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*, rapport 2018:6, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2018.

Vesterhav Daniel och Korsell Lars, *Kriminella nätverk och grupperingar*, rapport 2016:12, Brottsförebyggande rådet, publikationsår 2016.

Viberg Johanna (red.), *Nationella trygghetsundersökningen 2018 – Teknisk rapport*, rapport 2019:2, Brottsförebyggande rådet, Stockholm, publikationsår 2019.